

KSIAŻKA ABSTRAKTÓW



Seminarium Geografii Wsi
„**Współczesne wyzwania wsi i rolnictwa**”
Elgiszewo, 15-16.09.2025 r.



REDAKCJA:
ŁUKASZ WIŚNIEWSKI

TORUŃ 2025

PATRONAT HONOROWY



WOJEWODA
KUJAWSKO-POMORSKI
MICHAŁ SZTYBEL



Marszałek Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
Piotr Całbecki



Rektor Uniwersytetu
Mikołaja Kopernika
prof. dr hab. Andrzej Tretyn



UMK
WNoZiGP

Dziekan Wydziału
Nauk o Ziemi
i Gospodarki Przestrzennej
dr hab. Marcin Switoniak, prof. UMK

ORGANIZATORZY



Katedra Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PARTNERZY



**Komitet
Przestrzennego
Zagospodarowania Kraju**
Polska Akademia Nauk



**Fundacja
Amicus Universitatis
Nicolai Copernici**

CEL I ZAKRES KONFERENCJI

Celem konferencji jest identyfikacja nowych zjawisk i procesów zachodzących na obszarach wiejskich oraz w rolnictwie w kontekście dokonujących się zmian ludnościowych, społecznych, przestrzennych, gospodarczych i funkcjonalnych, a także określenie współczesnych wyzwań dla dalszego rozwoju obszarów wiejskich i związanej z nimi działalności rolniczej.

Promowana obecnie nowa strategia wzrostu, której celem jest skierowanie gospodarki Unii Europejskiej ku większej nowoczesności, zasobooszczędności i konkurencyjności, stawia przed obszarami wiejskimi i sektorem rolnym w Polsce istotne wyzwania związane z jednej strony ze wzrostem efektywności ekonomicznej, a z drugiej z realizacją celów społecznych, przestrzennych i środowiskowych. Rolnictwo, nabierając nowego wymiaru i znaczenia, staje się w większym stopniu sferą produkcji środowiskowych dóbr publicznych. Z kolei wieś, postrzegana dawniej jako miejsce produkcji żywności, charakteryzuje się obecnie wielofunkcyjnością i dużym zróżnicowaniem pod względem struktury gospodarczej i społecznej. Podczas konferencji planowane jest omówienie szerokiego spektrum problemów, z jakimi muszą zmierzyć się obszary wiejskie, współczesne rolnictwo i gospodarka żywnościowa.

Zakres tematyczny jubileuszowego 40. Seminarium Geografii Wsi obejmuje takie zagadnienia, jak:

- wyzwania klimatyczne i rolno-środowiskowe obszarów wiejskich,
- zrównoważony rozwój wsi i rolnictwa,
- polityki europejskie i ich wpływ na przemiany wsi i rolnictwa w Polsce,
- planowanie i zagospodarowanie przestrzeni wiejskiej w świetle zmian w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w Polsce,
- zmiany społeczno-kulturowe na obszarach wiejskich,
- współczesne zmiany ludnościowe i nowe zjawiska demograficzne na obszarach wiejskich,
- zmiany osadniczo-krajobrazowe na obszarach wiejskich,
- nowe trendy w turystyce na obszarach wiejskich.

KOMITET NAUKOWY

dr hab. Czesław Adamiak, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
prof. dr hab. Jerzy Bański (Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN w Warszawie)
dr hab. Marek Furmankiewicz, prof. UPWr (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu)
prof. dr hab. Krystian Heffner (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach)
dr hab. Krzysztof Janc, prof. UWr (Uniwersytet Wrocławski)
dr hab. Iwona Jażewicz, prof. UP (Uniwersytet Pomorski w Słupsku)
dr hab. Aleksandra Jezierska-Thöle, prof. UKW (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy)
dr hab. Ewa Kacprzak, prof. UAM (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
dr hab. Mariusz Kistowski, prof. UG (Uniwersytet Gdański)
dr hab. Krystyna Kurowska, prof. UWM (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)
prof. dr hab. Renata Marks-Bielska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)
prof. dr hab. Roman Rudnicki (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
dr hab. Dariusz Sokołowski, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
dr hab. Monika Stanny, prof. IRWiR PAN (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Warszawie)
prof. dr hab. Paweł Swianiewicz (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu)
dr hab. Robert Szmytkie, prof. UWr (Uniwersytet Wrocławski)
dr hab. Monika Wesołowska, prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
dr hab. Paweł Wiśniewski, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
prof. dr hab. Marcin Wójcik (Uniwersytet Łódzki)

KOMITET ORGANIZACYJNY

dr hab. Paweł Wiśniewski, prof. UMK – Przewodniczący
dr Łukasz Wiśniewski – Sekretarz
dr Barbara Szyda – Sekretarzyni
dr Mirosław Biczkowski – Członek
dr Anna Dubownik – Członkini
inż. Żaneta Majerowska – Członkini

OBSŁUGA FINANSOWO-KSIĘGOWA

mgr Hubert Długolecki – Fundacja Amicus Universitatis Nicolai Copernici

SESJA PLENARNA

Marcin Wójcik

Uniwersytet Łódzki

marcin.wojcik@geo.uni.lodz.pl

Cyfrowa wieś? Technologie cyfrowe a sprawiedliwość przestrzenna w rozwoju obszarów wiejskich w Polsce

Celem referatu jest przedstawienie wstępnych wniosków z badań jakościowych prowadzonych w ramach projektu „Technologie cyfrowe a sprawiedliwość przestrzenna. Wyzwania dla inteligentnego rozwoju obszarów wiejskich (SMART RURAL)”, realizowanego przez konsorcjum naukowców z Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Łódzkiego oraz Polskiej Akademii Nauk. Wystąpienie koncentruje się na postrzeganiu roli technologii cyfrowych w życiu codziennym i zawodowym mieszkańców wsi, a także na ich wpływie na zmiany społeczne, różnice międzypokoleniowe i dostęp do usług. W referacie poruszony zostanie również temat potencjału Internetu w wyrównywaniu szans rozwojowych oraz ryzyk związanych z cyfrowym wykluczeniem. Analiza oparta jest na wywiadach swobodnych przeprowadzonych z mieszkańcami wybranych gmin wiejskich i dostarcza wglądu w lokalne znaczenia i praktyki związane z technologiczną transformacją obszarów wiejskich w Polsce.

Krystian Heffner, Piotr Gibas*

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

* piotr.gibas@ue.katowice.pl

Wiejskie obszary peryferyjne a zachowania wyborcze mieszkańców wsi

Wiejskie obszary peryferyjne obejmują głównie jednostki lokalne leżące poza strefami bezpośrednich powiązań funkcjonalnych z metropoliami i ośrodkami regionalnymi i bardzo często występują w nich liczne symptomy marginalizacji. W przypadku obszarów o słabej komunikacji ich peryferyjność jest główną przyczyną stagnacji gospodarczej, niekorzystnych trendów demograficznych (wyludnienia) i problemów społecznych. Celem artykułu jest stwierdzenie, czy pomiędzy zjawiskami związanymi z marginalizacją zidentyfikowanych wiejskich obszarów peryferyjnych a charakterystycznymi zachowaniami wyborczymi ich mieszkańców występują istotne powiązania. Czy mogą one mieć znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego tych stref? Ewolucja zachowań wyborczych mieszkańców obszarów wiejskich wskazuje, że od dłuższego czasu ich preferencje ustabilizowały się i w układzie przestrzennym kraju, nawiązują głównie do regionalizacji historycznych. Wydaje się, że w mniejszym stopniu znaczenie ma ich peryferyjne położenie, co oznaczałoby, że inne czynniki (poza marginalizacją wsi) mają istotny wpływ na kształtowanie ich skłonności do zmian.

Monika Stanny

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

mstanny@irwirpan.waw.pl

Sytuacja demograficzna na polskiej wsi – pewna zmiana

Demograficzne przemiany zachodzące na polskiej wsi wpisują się w szerszy, europejski kontekst – towarzyszy im zarówno utrzymująca się niska dzietność, jak i wydłużające się trwanie życia. Polska wieś, podobnie jak miasta, znalazła się w pułapce niskiej dzietności, a różnice pomiędzy środowiskiem miejskim i wiejskim – wyraźne jeszcze w momencie wejścia Polski do Unii Europejskiej – dziś uległy znacznemu zatarciu. O ile klasyczny podział na wieś i miasto przestaje być demograficznie istotny, o tyle coraz wyraźniej zarysowuje się zróżnicowanie między wsią podmiejską a peryferyjną, co ma istotne konsekwencje dla planowania lokalnych i regionalnych polityk publicznych.

Jednym z najbardziej zauważalnych skutków tych procesów jest zmiana struktury wieku ludności wiejskiej. Maleje udział dzieci i młodzieży, spada liczba osób w wieku produkcyjnym, a jednocześnie rośnie liczba i udział osób starszych. Starzenie się ludności przybiera w Polsce tempo wyższe niż średnia europejska. Wskaźniki demograficzne – takie jak indeks starości – jasno pokazują kierunek zmian: w 2004 roku na polskiej wsi na jednego seniora przypadało średnio 1,3 wnuka, dziś – mniej niż jeden. Co więcej, obserwujemy zjawisko tzw. podwójnego starzenia się, czyli nie tylko wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, ale również dynamiczny przyrost populacji 80+. Od 2004 roku liczba najstarszych mieszkańców wsi wzrosła aż o 154%.

Najgłębszą przemianą, jaka dokonała się po 2004 roku, jest przekształcenie struktury wieku w tzw. piramidę regresywną. To wyraźny sygnał nadchodzącego spadku liczby ludności oraz dalszego pogłębiania się procesu starzenia. I choć zmiany te są częścią szerszych trendów europejskich, Polska pozostaje specyficzna pod jednym względem: mimo zaawansowanego starzenia, liczba mieszkańców wsi wciąż rośnie, podczas gdy miasta doświadczają spadku liczby ludności. Warto jednak zaznaczyć, że wzrost liczby ludności wiejskiej w gminach nie jest zjawiskiem powszechnym. Przyrost ludności wiejskiej następuje głównie w miejskich obszarach funkcjonalnych, co wskazuje na dominację procesów suburbanizacji. Dodatni bilans ludności notowany jest tylko w 1/3 gmin w Polsce. Aż 72% z nich zawdzięcza go dodatniemu saldu migracji, które przewyższa przyrost naturalny. Tylko 28% gmin osiąga wzrost demograficzny dzięki dodatniemu przyrostowi naturalnemu. W pozostałych 2/3 gmin obserwowany jest ubytek rzeczywisty ludności. W 55% z nich decydującym czynnikiem regresu jest głęboki ujemny przyrost naturalny, a w pozostałych 45% – ujemne saldo migracji. Obszary wiejskie pozbawione bliskości miast ponadlokalnych, szczególnie na terenach popegeerowskich, są głównymi regionami odpływu ludności. Dane te pokazują złożoność zjawiska i potwierdzają konieczność prowadzenia zróżnicowanej polityki demograficznej, dostosowanej do lokalnych uwarunkowań.

Na przebieg procesów demograficznych coraz wyraźniej wpływają układy przestrzenne. W Polsce wykształciły się dwa główne porządki różnicujące dynamikę zmian ludności: centrum–peryferie oraz wschód–zachód. Wsie położone w sąsiedztwie dużych miast i aglomeracji przyciągają nowych mieszkańców i wykazują względną młodość demograficzną. W przeciwieństwie do nich, obszary peryferyjne, oddalone od głównych centrów, doświadczają najgłębszych problemów – nie tylko starzenia się, ale także depopulacji. Równocześnie utrzymuje się historyczny podział – wschodnia część kraju jest starsza demograficznie niż zachodnia, choć i ta druga bardzo szybko się starzeje.

Demografia nie zmienia się w oderwaniu od życia społecznego – odwrotnie, towarzyszy jej głęboka transformacja struktur rodzinnych, wartości, rytmów życia i oczekiwań społecznych. Procesy starzenia się wsi wymagają odpowiedzi nie tylko w postaci programów senioralnych, lecz także szerzej – systemowych działań wspierających mieszkańców w różnym wieku. Szczególnej uwagi wymagają dzieci i młodzież, które narażone są na rosnące nierówności terytorialne w dostępie do usług edukacyjnych, zdrowotnych i opiekuńczych. Inwestycje w usługi publiczne powinny zatem obejmować zarówno potrzeby osób starszych, jak i najmłodszych mieszkańców wsi – bo to właśnie oni będą mierzyć się z konsekwencjami dzisiejszych przemian demograficznych. Niemniej jednak by zachować żywotność obszarów wiejskich w rejonach oddalonych od ośrodków regionalnych, troska samorządów powinna skupić się na potrzebach młodych dorosłych. Poszukiwanie rozwiązań „jak zatrzymać mieszkańców” wymaga owszem rozwiązań systemowych szczebla centralnego, ale przede wszystkim rozwiązań wypracowanych lokalnie.

Marian Kachniarz

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

marian.kachniarz@upwr.edu.pl

Mikrogminy w Polsce – specyfika, bariery rozwojowe i ścieżki adaptacji

Artykuł dotyczy analizy społeczno-gospodarczej najmniejszych gmin w Polsce, definiowanych jako jednostki samorządu terytorialnego o liczbie mieszkańców poniżej 2 tysięcy. Główny problem badawczy koncentruje się na identyfikacji specyficznych cech tych jednostek, ocenie ich potencjału rozwojowego oraz diagnozie barier utrudniających efektywne realizowanie zadań publicznych.

Celem badania było zidentyfikowanie specyficznych cech najmniejszych gmin, ocena ich potencjału rozwojowego oraz diagnoza barier utrudniających efektywne realizowanie zadań publicznych. Przeprowadzone badania empiryczne objęły 23 gminy, analizując dane demograficzne, gospodarcze i społeczne z lat 1995-2023, ze szczególnym uwzględnieniem okresu 2013-2023. W pracy wykorzystano analizy statystyczne, porównawcze oraz studia przypadków wybranych gmin.

Uzyskane wyniki wskazują na istotne zróżnicowanie wewnętrzne badanych jednostek, szczególnie pod względem ich położenia geograficznego, kondycji ekonomicznej oraz sytuacji demograficznej. Kluczowymi problemami strukturalnymi są depopulacja, starzenie się społeczeństwa, niedobór kadr administracyjnych oraz poważne trudności w wykonywaniu podstawowych zadań publicznych, takich jak świadczenie usług edukacyjnych.

Studia przypadków gmin Lewin Kłodzki oraz Dubicze Cerkiewne ilustrują odmienne ścieżki rozwoju. Lewin Kłodzki reprezentuje gminę, która poprzez aktywne zarządzanie skutecznie realizuje politykę rozwoju lokalnego. Z kolei Dubicze Cerkiewne stanowią przykład jednostki zmagającej się z głębokimi problemami strukturalnymi, zwłaszcza w zakresie edukacji i pomocy społecznej. Wnioski płynące z analiz wskazują na konieczność indywidualizacji podejścia w planowaniu reform administracyjnych, uwzględniającej lokalne uwarunkowania i specyfikę poszczególnych gmin.

SESJA 1A

Robert Szmytkie

Uniwersytet Wrocławski

robert.szmytkie@uwr.edu.pl

Demograficzne uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich w Polsce

Głównym celem wystąpienia będzie identyfikacja demograficznych uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. W badaniach wykorzystano metodę wskaźnikową, bazując na danych z Banku Danych Lokalnych i Bazy Demografia GUS. Analizie poddano: zmiany liczby ludności na obszarach wiejskich w latach 2004-2024, czyli po wejściu Polski w struktury Unii Europejskiej, czynniki zmian ludnościowych, a także ich wpływ na struktury ludności wg płci i wieku. Jednostkami odniesienia były gminy wiejskie i wiejskie części gmin miejsko-wiejskich. Na tej podstawie zidentyfikowano obszary różniące się w zakresie sytuacji demograficznej, w tym obszary podlegające intensywnemu napływowi ludności z miast, obszary o niekorzystnej sytuacji demograficznej z uwagi na ubytek naturalny i ujemne saldo migracji wewnętrznych. Badania wykazały, że sytuacja demograficzna obszarów wiejskich jest silnie zróżnicowana, co w dużym stopniu zależy od ich położenia względem ośrodków miejskich, zwłaszcza dużych miast. Co więcej, różnice w zakresie sytuacji ludnościowej występują w różnych skalach przestrzennych, nie tylko w skali kraju, ale także w układach regionalnych i lokalnych. W tym kontekście należy stwierdzić, że planowanie rozwoju obszarów wiejskich wymaga szczegółowych analiz uwarunkowań demograficznych.

Sławomir Kurek

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

slawomir.kurek@uken.krakow.pl

Drugie przejście demograficzne na obszarach wiejskich

Drugie przejście demograficzne, rozpoczęte w Polsce w latach 90. XX wieku, wiąże się ze spadkiem dzietności, opóźnianiem wieku zawierania małżeństw i rodzenia dzieci, zanikiem modelu rodziny wielodzietnej oraz wzrostem liczby związków nieformalnych i rozwodów. Procesy te przyczyniają się do systematycznego starzenia się ludności wiejskiej, spadku liczby dzieci i młodzieży oraz wzrostu udziału osób w wieku poprodukcyjnym w strukturze demograficznej wsi, a także wyludniania się wsi.

Celem wystąpienia jest odpowiedź na pytanie czy i w jakim zakresie na obszarach wiejskich występują przemiany związane z drugim przejściem demograficznym. W szczególności przedmiotem analizy będą zmiany w poziomie dzietności, medianie wieku matki w momencie urodzenia dziecka, zmian w natężeniu małżeństw i rozwodów. Analiza została przeprowadzona w układzie powiatów (ludność wiejska), w szczególności porównano przemiany zachodzące na wsi w strefach zewnętrznych obszarów metropolitalnych oraz na obszarach peryferyjnych (zarówno peryferia wewnętrzne jak i zewnętrzne). Wskazano także na konsekwencje społeczno-demograficzne drugiego przejścia, w tym postępujący proces starzenia się ludności wsi oraz depopulację.

W badaniach podkreślono zróżnicowanie przestrzenne omawianych zjawisk demograficznych oraz dyfuzyjny charakter drugiego przejścia demograficznego postępującego od wsi suburbannej do obszarów peryferyjnych. Podkreślono, że drugie przejście demograficzne na wsi skutkuje nie tylko spadkiem dynamiki zaludnienia oraz zmianami w strukturze wieku ludności, ale także wymusza dostosowanie polityki społecznej i rozwojowej do nowych wyzwań, takich jak zapewnienie opieki zdrowotnej i zabezpieczenia społecznego dla rosnącej grupy seniorów oraz przeciwdziałanie wyludnianiu się obszarów wiejskich.

Brygida Klemens

Politechnika Opolska

klemens.brygida@gmail.com

Silver smart village jako odpowiedź na wyzwanie starzenia się populacji

Starzenie się populacji na obszarach wiejskich wiąże się z licznymi wyzwaniami dla lokalnych społeczności. Starzejąca się ludność oznacza wyzwania związane z zapewnieniem odpowiedniej mobilności, dostępnością mieszkań dostosowanych do potrzeb osób starszych i usług publicznych (zwłaszcza opiekuńczych i zdrowotnych), a także koniecznością dostosowania infrastruktury do potrzeb osób starszych. Wyzwaniem dla społeczności stają się rosnące koszty opieki oraz potrzeba integracji różnych pokoleń, by zapewnić stabilność i rozwój na przyszłość.

Koncepcja smart village odpowiada na szereg kluczowych potrzeb społeczności wiejskich, takich jak poprawa jakości życia, dostęp do usług publicznych, wzmacnianie lokalnej gospodarki, aktywizację społeczną, itp. W obliczu starzenia się populacji warto jednak przeanalizować koncepcję silver smart village, skoncentrowaną na potrzebach osób starszych i wyzwaniach dla lokalnej gospodarki i administracji w związku z nadciągającymi zmianami demograficznymi, które wymagają innowacyjnych rozwiązań w zakresie opieki, dostępności usług oraz zwiększenia odporności społeczności wiejskich na kryzysy środowiskowe i gospodarcze.

Celem prezentacji jest analiza potencjału koncepcji silver smart village jako innowacyjnej odpowiedzi na rosnące wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństw na obszarach wiejskich.

Przemysław Tomczak

Uniwersytet Wrocławski

przemyslaw.tomczak@uwr.edu.pl

Zmiany struktur demograficznych na obszarach wiejskich Polski w latach 2002-2024

W opracowaniu przedstawiono zmiany w kształtowaniu się struktur ludności na polskiej wsi w latach 2002-2024. Przyjęte postępowanie badawcze opiera się przede wszystkim na analizie struktur ludności według płci i wieku. Analizie poddane zostaną podstawowe parametry demograficzne, które charakteryzują te struktury: mediana wieku, współczynnik feminizacji, współczynniki młodości i starości demograficznej, podwójnego starzenia się, obciążenia demograficznego. W celu podkreślenia różnic w kształtowaniu się tych struktur dokonano analizy porównawczej dla dwóch wybranych obszarów badawczych (ludności wiejskiej powiatu wrocławskiego oraz powiatu kłodzkiego). Są to 2 skrajne przykłady, które charakteryzują się w skali kraju z jednej strony relatywnie korzystnie kształtującymi się strukturami (co wynika z dodatniego przyrostu naturalnego oraz bilansu migracyjnego) oraz z drugiej strony identyfikacją niekorzystnych struktur na co wpływ miały: niski strumień urodzeń oraz ujemne saldo migracji. Rozważania te (wyraźnie powiązane z postępującym procesem starzenia się ludności) są dość istotne szczególnie w kontekście zmian w organizacji systemu edukacji, planowania opieki nad osobami starszymi czy kurczących się zasobów ludzkich w odniesieniu do rynku pracy.

Agata Mróz*, Monika Stanny

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

* amroz@irwirpan.waw.pl

Poza depopulacją: typologia strukturalna kurczenia się obszarów wiejskich w Polsce

Celem artykułu jest identyfikacja obszarów wiejskich w Polsce objętych procesem demograficznego kurczenia się oraz ich klasyfikacja według strukturalnych uwarunkowań tego zjawiska. Zaproponowane podejście umożliwia pogłębioną analizę przyczyn procesu kurczenia się wsi, nie ograniczając się wyłącznie do określenia jego skali. Badanie przeprowadzono w oparciu o dane pochodzące z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS) z lat 2004-2022, a za jednostki analizy przyjęto gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Uzyskane wyniki wskazują, że proces kurczenia się ma charakter powszechny i dotyczy aż 65% gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Na podstawie niehierarchicznej analizy skupień wyróżniono trzy typy kurczących się obszarów: legacy shrinking, active shrinking i intermediate shrinking różniących się pod względem cech demograficznych, gospodarczych i społecznych. Gminy zlokalizowane we wschodniej i centralnej Polsce zakwalifikowano do typu legacy shrinking charakteryzującego się długotrwałym, strukturalnym ubytkiem ludności, który jest determinowany głównie wpływem ujemnego przyrostu naturalnego i relatywnie wysokim udziałem populacji starszej (w wieku poprodukcyjnym). Z kolei gminy na północnym zachodzie i wschodzie kraju należą do typu active shrinking, w którym główną rolę w postępującej depopulacji (o nieco niższym tempie niż w poprzednim typie) odgrywa ubytek migracyjny. Proces starzenia ma tu bardziej dynamiczny przebieg. Gminy zaliczane do typu intermediate shrinking wyróżniają się najkorzystniejszymi wskaźnikami demograficznymi na tle pozostałych dwóch typów. Położone są względnie blisko ośrodków regionalnych, co odróżnia je od gmin należących do innych kategorii. Uogólniając, rozkład przestrzenny tych typów odpowiada historycznym uwarunkowaniom, w tym przebiegowi dawnych granic zaborowych oraz zmian powojennych granic, co wskazuje na pewną trwałość wpływu przeszłych wydarzeń polityczno-gospodarczych na współczesne procesy społeczne.

SESJA 1B

Wiesława Gierańczyk

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

w.gieranczyk@stat.gov.pl

Delimitacja funkcjonalna obszarów wiejskich w Polsce z perspektywy rynku pracy i wynagrodzeń

Przystępując do badań dotyczących obszarów wiejskich, najpierw należy zdefiniować te obszary. Funkcjonujące w literaturze przedmiotu podejścia do identyfikowania wsi opierają się zasadniczo na założeniu, że wieś stanowi przeciwieństwo miasta, ponieważ jej wyróżnikiem jest przestrzenność. Ta specyficzna cecha obszarów wiejskich jest historycznie związana z ich strukturą gospodarczą. Pomimo daleko idących przeobrażeń polskiej wsi zakorzenione jest przekonanie, że dominującą aktywnością gospodarczą mieszkańców wsi jest rolnictwo. Przeprowadzona analiza ukazuje nieco bardziej złożony funkcjonalnie obraz obszarów wiejskich w Polsce.

Bardzo często barierą określania funkcji obszarów wiejskich jest ograniczona dostępność danych na niskich poziomach agregacji terytorialnej. Statystyka publiczna nieustannie dąży do zabezpieczenia potrzeb użytkowników danych w tym zakresie, a specjalizujący się w badaniach rynku pracy Urząd Statystyczny w Bydgoszczy od ponad 3 lat dostarcza do poziomu gminy (w gminach miejsko-wiejskich do poziomu miast i części wiejskich gmin miejsko-wiejskich) danych o pracujących, a od ponad roku danych o wynagrodzeniach. Dane te są podstawą zaproponowanej delimitacji funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce z perspektywy rynku pracy i badania zależności pomiędzy funkcją obszaru i wynagrodzeniami, w szczególności w sektorze dominującej funkcji. Wynagrodzenia analizowano z perspektywy przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia i mediany wynagrodzeń miesięcznych oraz miejsca zamieszkania i siedziby podmiotu. Analiza obrazuje sytuację w grudniu 2024 r.

Dane z zakresu rynku pracy i wynagrodzeń są obecnie publikowane co miesiąc z perspektywy miejsca zamieszkania zatrudnionego i siedziby podmiotu z uwzględnieniem płci, rodzaju działalności czy wielkości podmiotu. Tak szeroki zasób danych i informacji dostarcza unikatowego i regularnie aktualizowanego obrazu zróżnicowania rozkładu pracujących i wynagrodzeń w gospodarce narodowej na poziomie gmin, przez co statystyki te stają się dynamicznym narzędziem do monitorowania zmian i podejmowania decyzji w czasie niemal rzeczywistym. Możliwe to jest dzięki wykorzystaniu danych administracyjnych w badaniach statystycznych, co nie tylko wpisuje się w globalne trendy nowoczesnej statystyki, ale staje się fundamentem bardziej responsywnego i precyzyjnego opisu zjawisk społeczno-gospodarczych na niskich poziomach agregacji terytorialnej, w tym tak ważnych sfer, jak rynek pracy i wynagrodzenia.

Adam Czarnecki^{1*}, Dominika Milczarek-Andrzejewska², Adam Wąs³, Grzegorz Rawa³, Paweł Kobus³, Agata Malak-Rawlikowska³, Łukasz Widła-Domaradzki⁴

¹ Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

² Uniwersytet Warszawski

³ Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

⁴ Instytut Pracy i Spraw Socjalnych

* aczarnecki@irwirpan.waw.pl

Presja urbanizacyjna a konflikty o ziemię rolną z perspektywy rolników

Najnowsze badania potwierdzają rosnącą skalę i częstotliwość występowania konfliktów przestrzennych szczególnie w odniesieniu do (użytkowania) gruntów rolnych na obszarach wiejskich. W miarę nasilania się sporów między rolnikami a innymi interesariuszami oraz postępującego kurczenia się zasobów ziemi rolnej, planowanie przestrzenne i prawna ochrona tego zasobu stają się kluczowymi priorytetami polityki. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera zrozumienie jak rolnicy postrzegają sąsiadów reprezentujących różne funkcje użytkowania ziemi – mieszkaniowe, gospodarcze, turystyczne i przyrodnicze (ochronne), a także jakie napięcia między aktorami życia wiejskiego mogą z tego wynikać. Mimo to wciąż brakuje pogłębionych, ilościowych analiz percepcji rolników w tym zakresie.

Dane zebrano w województwie warmińsko-mazurskim wiosną 2023 roku. Region ten wybrano ze względu na jego unikalne cechy społeczno-gospodarcze, łączące rozwinięte funkcje rolnicze, ochrony przyrody i turystyki. Próba badawcza objęła 960 rolników z 14 gmin o zróżnicowanym poziomie dezagrarnizacji. Dobór próby uwzględniał wielkość gospodarstw rolnych. Badanie przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (CAPI).

Wyniki wskazują, że charakter sąsiadów/ sąsiedztwa rolników – reprezentujących np. funkcje mieszkaniowe, gospodarcze lub turystyczne – ma istotny wpływ na postrzeganie przez rolników potencjalnych konfliktów. Szczególnie działalność mieszkaniowa i gospodarcza o dużej skali lub intensywności oceniana jest jako konfliktogenna. Percepcja ta jest silnie zróżnicowana w zależności od cech indywidualnych respondentów i przestrzennych (lokalizacji gospodarstwa rolnego) – rolnicy prowadzący produkcję zwierzęcą, posiadający duże gospodarstwa lub działający w strefach zaawansowanej dezagrarnizacji bądź chronionych częściej postrzegają sąsiadów reprezentujących inne funkcje jako źródło potencjalnych napięć. Wyniki wskazują, że polityki planowania przestrzennego i ochrony gruntów rolnych powinny uwzględniać lokalne uwarunkowania oraz zróżnicowaną percepcję rolników wobec różnych typów sąsiedztwa funkcjonalnego.

Monika Wesołowska^{1*}, Anita Kulawiak²

¹ *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*

² *Uniwersytet Łódzki*

* monika.wesolowska@umcs.pl

Obszary wiejskie - przestrzeń współpracy czy konfliktu? Wybrane problemy procesu kontrurbanizacji w Polsce

Badania procesu kontrurbanizacji w Polsce mają długą tradycję, ale mimo to wciąż istnieje duża luka badawcza z zakresu przede wszystkim badań społecznych tej strefy, powiązanych ze zjawiskiem gentryfikacji. Jeżeli już to studia z tego zakresu prowadzone są w większości na obszarach podmiejskich dużych miast oraz z perspektywy pozycji mieszkańca miasta, który podjął decyzję o zamieszkaniu na wsi. W polskiej literaturze przedmiotu, w tym szczególnie geograficznej brak jest natomiast opracowań poświęconych postawom mieszkańców wsi pozametropolitarnych wobec ludności napływowej. Tego typu pojedyncze badania prowadzone są jedynie przez socjologów lub antropologów, którzy zwracają uwagę na wiele problemów, jakie tego typu sąsiedztwo generuje. Tymczasem temat relacji społecznych wydaje się zarówno ciekawy z poznawczego punktu widzenia, jak i ma dużą wartość aplikacyjną. W świetle badań statystycznych napływ mieszkańców z miast do wsi wykazuje bowiem stałą tendencję rosnącą. Identyfikacja zatem zarówno mocnych, jak i słabych stron takiego sąsiedztwa może przyczynić się do lepszej jakości życia na wsi, co w świetle badań ma kluczowe znaczenie ponieważ stanowi główny czynnik determinujący zmianę miejsca zamieszkania. Referat powstał na podstawie danych zebranych w trakcie badań w ramach projektu naukowego „Wiejsko-miejski transfer wiedzy – modele współzależności”. Zebrany materiał badawczy obejmuje wywiady (40 wywiadów) przeprowadzone w latach 2023 i 2024 w grupie dorosłych mieszkańców kilkunastu polskich wsi i 379 wywiadów kwestionariuszowych.

Krzysztof Janc

Uniwersytet Wrocławski

krzysztof.janc@uwr.edu.pl

Cyfrowa transformacja wsi: Technologie cyfrowe jako narzędzie osiągania sprawiedliwości przestrzennej w społecznościach wiejskich

Obszary wiejskie na całym świecie coraz silniej doświadczają niekorzystnych trendów rozwojowych, określanym mianem „upadku” lub „kryzysu wsi”. Zjawiska te podkreślają złożone, długoterminowe wyzwania, takie jak odpływ młodych ludzi czy zmiany gospodarcze, prowadzące do trwałych przemian społecznych i ekonomicznych. W dyskusji o rozwoju wsi zwraca się uwagę na współzależność obszarów wiejskich i miejskich, często wskazując na niższy poziom rozwoju, ograniczony dostęp do zasobów i wolniejsze tempo wzrostu na terenach wiejskich.

W tym kontekście coraz większe znaczenie zyskuje koncepcja sprawiedliwości przestrzennej, która skupia się na równym podziale zasobów i możliwości oraz prawie mieszkańców do dostępu, zamieszkiwania i współtworzenia przestrzeni. Sprawiedliwość przestrzenna na obszarach wiejskich ma na celu wzmacnianie lokalnych społeczności, przeciwdziałanie nierównościom oraz promowanie partycypacji i lokalnego zarządzania. Technologie cyfrowe stają się kluczowym narzędziem w realizacji tych celów, umożliwiając bardziej sprawiedliwy podział szans i zasobów pomiędzy różnymi regionami.

Celem artykułu jest zbadanie roli i znaczenia technologii cyfrowych w funkcjonowaniu instytucji oraz społeczności wiejskich. Analiza opiera się na wynikach ankiet przeprowadzonych wśród przedstawicieli instytucji wpływających na rozwój obszarów wiejskich oraz mieszkańców wsi. Szczególną uwagę poświęcono postrzeganiu technologii cyfrowych jako narzędzia zmniejszającego lukę rozwojową między miastem a wsią. Większość ankietowanych instytucji uznaje, że technologie cyfrowe odegrały istotną rolę w poprawie dostępności usług publicznych, ułatwieniu pozyskiwania informacji przez mieszkańców oraz rozwoju ich kompetencji. Mieszkańcy wsi również zauważają pozytywne zmiany, choć są bardziej krytyczni w ocenie zakresu poprawy, zwłaszcza w odniesieniu do dostępności usług.

Badanie zostało sfinansowane przez Narodowe Centrum Nauki w Polsce (numer grantu: 2020/39/B/HS4/00423).

Adam Czarnecki¹, Aneta Dacko², Mariusz Dacko^{2*}, Barbara Skowera²

¹ Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

² Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

* m.dacko@ur.krakow.pl

Świadomość, postrzeganie i strategie radzenia sobie ze skutkami ekstremalnych zjawisk pogodowych wśród mieszkańców stałych i sezonowych Beskidu Małego

Zmiany klimatyczne coraz częściej manifestują się poprzez intensywne i powtarzające się ekstremalne zjawiska pogodowe, takie jak nawałne deszcze, silne wiatry czy osuwiska. Szczególnie narażone są na nie obszary górskie, w tym Beskid Mały, gdzie występuje rozproszona zabudowa i ograniczony dostęp do infrastruktury. Praca podsumowuje wyniki badań przeprowadzonych w dwóch gminach tego regionu, obejmujących wywiady z właścicielami drugich domów oraz stałymi mieszkańcami. Na tym celowo dobranym obszarze badawczym obejmującym skupiska domów w różnym stopniu dotkniętych ekstremami pogodowymi zbadano świadomość zagrożeń, postrzeganie ryzyka oraz strategie adaptacyjne stosowane przez obie grupy mieszkańców. Pomimo różnic demograficznych i społecznych, stali i sezonowi mieszkańcy wykazywali zbliżony poziom percepcji ryzyka. Zauważono, że wśród właścicieli drugich domów dominowały strategie łączące działania materialne (np. instalacja zabezpieczeń) z sąsiedzką samoorganizacją. Wybór strategii determinowany był m.in. doświadczeniem ekstremalnych zdarzeń, lokalizacją domu oraz zakorzenieniem w lokalnej społeczności. Wyniki badań rzucają nowe światło na potencjał współpracy między grupami mieszkańców stałych i sezonowych w budowaniu odporności na zmiany klimatu i towarzyszące im ekstrema pogodowe na obszarach górskich.

SESJA 2A

Andrzej Suliborski, Tomasz Figlus*, Anita Kulawiak

Uniwersytet Łódzki

* tomasz.figlus@geo.uni.lodz.pl

Koncepcja wsi okaleczonych – założenia teoretyczne i zastosowanie w badaniach przemian osadniczych

Referat ma na celu zaprezentowanie głównych założeń teoretycznych zagadnienia „okaleczenia wsi” jako jednego z przejawów procesu przemian osadniczych. Okaleczenie ex definitione odnosi się do określonych bytów, które doznały poważnego uszkodzenia swojego ciała. Termin ten można odnieść nie tylko do istot żywych, ale również rozszerzyć na wszelkie inne byty, jeśli stanowią swego rodzaju odrębności, np. społeczne czy przestrzenno-krajobrazowe, w przypadku ich gwałtownego uszkodzenia przez usunięcie jakiejś części. Pojęcie okaleczenia ma konotacje negatywne i odnosi do zmian, które sprawiają, że coś staje się niedoskonałe czy dysfunkcyjne. J. Agnew (1987), wyróżnia trzy aspekty miejsca: 1- lokalizacja (location), 2- materialny kształt miejsca (locale), czyli jego konkretna forma (budynki, ulice, rozplanowanie), 3 – znaczenie miejsca (sense of place), czyli subiektywny, emocjonalny stosunek człowieka do miejsca. Miejsce stanowi tę całość, z której wyjęcie fragmentu sprawia jej rozpad i powstanie czegoś nowego, niebędącego już tym, czym było poprzednio. Dekompozycja zapoczątkowuje nowe procesy społeczne, ekonomiczne i przestrzenne. Proces rozpadu może mieć przyczyny losowe lub też zamierzone, wynikające z intencjonalnego działania ludzkiego. Może mieć charakter endogeny, wówczas gdy czynniki degradacji tkwią samej całości, lub też egzogeniczny, gdy inspirowany jest z zewnątrz. Degradacja miejsca może zachodzić w kilku płaszczyznach: fizycznej, kulturowej, społecznej, ekonomicznej, czy egzystencjalnej (Casey 1997). Pojęcie wsi okaleczonej odwołuje się do zdegradowanego w jakimś aspekcie miejsca, które pozbawione swojej fizyczności, kulturowości, społeczności i egzystencjalnych wymiarów staje się niepełne, i w tym znaczeniu okaleczone, czyli pozbawiona przymiotów całościowości. W przestrzeni społeczno-osadniczej Polski, z racji jej dziejów, okaleczonych sieci osadniczych i miejscowości jest wyjątkowo dużo. Okaleczenie następowało w wyniku procesów gwałtownych (np. działań wojennych). Miało miejsce w ten sposób zniszczenie znacznych zasobów trwałych, zabudowy, rozłogów, infrastruktury technicznej. Okaleczenie mogło być także następstwem nowych inwestycji infrastrukturalnych i gospodarczych (np. eksploatacja surowców mineralnych, powstanie zbiorników retencyjnych, rozwój nowych układów komunikacyjnych). W referacie zostaną wskazane determinanty warunkujące powstanie „okaleczenia” na płaszczyźnie osadniczej oraz wybrane egzemplifikacje ilustrujące te procesy.

Literatura:

- Agnew J., 1987. Place and politics: The geographical mediation of state and society. Boston and London: Allen and Unwin.
Casey E.S., 1997. The fate of place. A philosophical history. Berkeley: University of California Press.

Krystyna Kurowska*, Hubert Kryszk, Jacek Kil, Dariusz Konieczny

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

* krystyna.kurowska@uwm.edu.pl

Bezumowne użytkowanie gruntów Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w Polsce – uwarunkowania przestrzenne i społeczne

Bezumowne użytkowanie nieruchomości rolnych z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) to złożone zjawisko, które ma wielowymiarowe uwarunkowania: przestrzenne, społeczne i historyczne. Referat stanowi próbę całościowej analizy skali i dynamiki tego zjawiska w Polsce na tle przekształceń instytucjonalnych i zmian strukturalnych w polityce rolnej po 1989 roku. Szczególną uwagę poświęcono przemianom w zarządzaniu zasobami rolnymi Skarbu Państwa – ze szczególnym uwzględnieniem działalności Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (2017), który przejął zarządzanie ZWRSP po likwidacji ANR.

Na podstawie danych z KOWR, NIK i materiałów planistycznych dokonano przestrzennej analizy rozmieszczenia zjawiska BUM, ze wskazaniem regionów o jego największej intensywności – m.in. województwa warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i lubuskiego.

Zidentyfikowano również czynniki sprzyjające temu procederowi, w tym niejednoznaczny status prawny gruntów, rozproszoną strukturę własności po PGR-ach, brak efektywnego nadzoru oraz społeczne przyzwolenie wynikające z wieloletniego użytkowania „na mocy zwyczaju”.

W podsumowaniu przedstawiono propozycje rozwiązań, w tym zwiększenie transparentności procesu rozdysponowania gruntów, lepsze egzekwowanie prawa i włączenie lokalnych społeczności w procesy decyzyjne dotyczące gruntów publicznych.

Jolanta Jóźwik*, Dorota Dymek

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

* jolanta.jozwik@umcs.pl

Planowanie przestrzenne jako narzędzie równoważenia funkcji przyrodniczych i społecznych na obszarach chronionych

Obszary wiejskie położone w granicach parków narodowych stanowią przestrzenie o szczególnej wrażliwości funkcjonalno-przestrzennej, w których niezbędne jest równoważenie wymogów ochrony przyrody z potrzebami rozwoju społeczno-gospodarczego lokalnych społeczności. Referat podejmuje temat planowania przestrzennego jako kluczowego instrumentu umożliwiającego harmonizację różnych funkcji i celów występujących na tego typu obszarach. Analiza została przeprowadzona na przykładzie wybranych miejscowości zlokalizowanych w granicach Wigierskiego i Ojcowskiego Parku Narodowego.

Podstawę metodologiczną stanowiła analiza treści dokumentów planistycznych, w tym miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gmin, a także dokumentów ochronnych, takich jak plany ochrony i zadania ochronne parków narodowych. Na tej podstawie wyznaczono główne kierunki rozwoju analizowanych obszarów. Badanie zostało uzupełnione o analizę danych przestrzennych, umożliwiającą ocenę stopnia zgodności między rzeczywistym użytkowaniem terenu, a zapisami planistycznymi oraz wyznaczonymi kierunkami rozwoju.

Uzyskane wyniki wskazują na brak jednolitego modelu rozwoju przestrzennego w obszarach wiejskich objętych ochroną prawną. Wśród przeważających koncepcji rozwojowych zidentyfikowano: model rolniczy z redukcją funkcji osadniczych, model łączący rozwój turystyki z rolnictwem ekologicznym oraz model wielofunkcyjny z dominującą rolą usług turystyczno-rekreacyjnych. Ponadto przeprowadzona analiza wykazała wysoki stopień zgodności pomiędzy zapisami planistycznymi i zidentyfikowanymi kierunkami rozwoju a aktualnym stanem zagospodarowania przestrzennego, co wskazuje na skuteczność wdrażania założeń planistycznych w praktyce. Całość podkreśla znaczenie kompleksowego i zintegrowanego planowania przestrzennego jako narzędzia wspierającego równoważenie funkcji ochronnych i społeczno-gospodarczych na obszarach cennych przyrodniczo.

Joanna Budnicka-Kosior*, Łukasz Kwaśny

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

* joanna_budnicka-kosior@sggw.edu.pl

Gospodarka przestrzenna wsi w kontekście ochrony gruntów leśnych w granicach Regionalnej Dyrekcji LP w Warszawie – lokalne możliwości i wyzwania

Gospodarowanie przestrzenią w mazowieckich wsiach może stanowić szczególne wyzwanie. W obliczu dynamicznego ich rozwoju, postępującej urbanizacji i rosnącej presji inwestycyjnej, mazowieckie gminy wiejskie muszą stawiać czoła wyzwaniom związanym często z ochroną gruntów leśnych, które pełnią kluczowe funkcje tj. m.in. społeczne, przyrodnicze, krajobrazowe, stanowią istotny element jakości życia mieszkańców.

Celem wystąpienia jest wskazanie jak realizacja polityki przestrzennej wybranych gmin wiejskich w zasięgu Regionalnej Dyrekcji LP w Warszawie wpływa na gospodarowanie gruntami leśnymi, wskazując przede wszystkim lokalne możliwości i bariery w kontekście ich ochrony – zarówno pod kątem obecnych działań władz lokalnych, a także z uwzględnieniem zmian w przepisach prawnych. Dla potrzeb realizacji celu, w szczególności dokonano analizy dokumentów planistycznych, przeglądu danych statystycznych, a także wykorzystując narzędzia GIS zbadano przestrzeń pod kątem jej potencjalnych kierunków rozwoju. Wynikiem badań jest również wskazanie wykorzystania potencjału lasów w rozwoju obszarów wiejskich.

Jolanta Jóźwik

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

jolanta.jozwik@umcs.pl

Farmy wiatrowe w krajobrazie wiejskim – społeczny i przestrzenny wymiar lokalizacji

W obliczu rosnącego znaczenia energii odnawialnej, a w szczególności energetyki wiatrowej, coraz częściej pojawiają się dyskusje na temat potencjalnych konfliktów przestrzennych na obszarach wiejskich. W ramach niniejszego wystąpienia zostaną przedstawione wyniki badań przeprowadzonych na terenie gminy wiejskiej Kraśnik (województwo lubelskie), mających na celu rozpoznanie postaw lokalnej społeczności wobec lokalizacji farm wiatrowych oraz identyfikację możliwych źródeł konfliktów przestrzennych. Zastosowano podejście badawcze łączące metody ilościowe i jakościowe – analizę dokumentów, dyskursu publicznego, badania terenowe oraz ankietę. Wyniki wskazują, że choć ogólna świadomość społeczna w zakresie znaczenia odnawialnych źródeł energii jest stosunkowo wysoka, to wiedza szczegółowa dotycząca skutków lokalizacji farm wiatrowych nadal pozostaje ograniczona. Pomimo braku jawnych konfliktów prawnych czy estetycznych w analizowanym przypadku, zidentyfikowano potencjalne napięcia przestrzenne, szczególnie w odniesieniu do obszarów mieszkalnych i rolniczych, które są kluczowe dla mieszkańców pod względem jakości życia i produktywności rolniczej. Badanie wskazuje również na potrzebę większej transparentności w procesach planowania inwestycji oraz włączenia społeczności lokalnej na wcześniejszych etapach decyzyjnych.

SESJA 2B

Lucyna Przezbórska-Skobiej

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

lucyna.przezborska@up.poznan.pl

Tożsamość lokalna i regionalna ludności wiejskiej a rozwój turystyki (na przykładzie Wielkopolski)

Turystyka na obszarach wiejskich i w wymiarze lokalnym nabiera w ostatnich latach zupełnie innego znaczenia, stwarzając nowe wyzwania dotyczące budowania i wykorzystania lokalnego potencjału turystycznego. Powstaje też szereg pytań i wyzwań dotyczących możliwości i sposobów wykorzystania regionalnego i lokalnego potencjału turystycznego, w tym tożsamości regionalnej i lokalnej w rozwoju turystyki i budowaniu produktów turystycznych w oparciu o te wartości. Powstają więc pytania, jaką rolę pełni tożsamość lokalna i regionalna w rozwoju turystyki wiejskiej? Czy elementy tej tożsamości społecznej wykorzystuje się w budowaniu produktów turystyki wiejskiej?

Zakres terytorialny badań obejmuje Wielkopolskę w granicach administracyjnych (ze względu na możliwość pozyskania danych wtórnych na poziomie gmin, powiatów i całego województwa), ale również Wielkopolskę w granicach historycznych. W badaniach uwzględniono celowo dobrane obszary wiejskie zamieszkiwane przez wybrane grupy etniczne, charakteryzujące się dużą tożsamością lokalną. Wydaje się, że niematerialne dziedzictwo kulturowe ludności wiejskiej powinno odgrywać istotną rolę w turystyce, dodając jej autentyczności i bogactwa doświadczeń. W referacie podjęto próbę odpowiedzi na postawione pytania, wskazując, że włączenie elementów niematerialnego dziedzictwa do oferty turystycznej nadal jest niedostateczne, choć może zwiększać zainteresowanie regionem, przyciągać turystów poszukujących unikalnych doświadczeń i przyczyniać się do rozwoju lokalnej społeczności.

Anna Górka

Politechnika Gdańska

anna.gorka@pg.edu.pl

Potencjał społeczny zieleni publicznej: z doświadczeń Konkursu Piękna Wieś Pomorska

Ekologiczny i społeczny potencjał zieleni na terenach zurbanizowanych znajduje odzwierciedlenie w liczbie i zróżnicowaniu badań. Wielu autorów wskazuje, że udział użytkowników w kształtowaniu zieleni wzmacnia więzi sąsiedzkie, niezbędne w momentach kryzysów. Uwaga badaczy skoncentrowana jest na miejskiej infrastrukturze zielonej, podczas gdy publiczna zieleń na wsi cieszy się mniejszym zainteresowaniem. Należałoby uzupełnić lukę w wiedzy o cechach wiejskich terenów zieleni oraz opisać potencjał odporności społecznej, budowanej dzięki współdzieleniu opieki nad nimi. Studia podejmowane z tej perspektywy mogłyby dostarczyć wskazówek do poprawy jakości zagospodarowania przestrzeni publicznej oraz wzmocnienia integracji różnicującej się społeczności wsi. Tego rodzaju rekomendacje mają kluczowe znaczenie dla przywracania ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Przedmiotem badania są tereny zieleni we wsiach, które uczestniczyły w Konkursie Piękna Wieś Pomorska w latach 2010 - 2024. Celem badania jest opis cech otwartych przestrzeni wspólnych oraz wstępna ocena skali zaangażowania mieszkańców w ich utrzymanie. Badanie przeprowadzono metodą triangulacyjną, łącząc obserwację etnograficzną z ankietowaniem. Zidentyfikowano typy terenów zieleni publicznej i ich wyposażenia, które było przedmiotem opieki mieszkańców. W wybranych wsiach przeprowadzono pilotaż ankiety w celu potwierdzenia aktywności mieszkańców w przestrzeniach publicznych oraz wstępnej oceny jej stopnia, przyczyn i efektów. W wyniku badania etnograficznego zidentyfikowano cztery rodzaje terenów zieleni wiejskiej, tj. tereny kultu religijnego, wiejskie łąki, tereny obiektów publicznych oraz pobocza dróg. Ankietę testowano w trzech miejscowościach. Wyniki potwierdzają aktywność mieszkańców w publicznych przestrzeniach otwartych w czasie wolnym i zróżnicowane cechy ich uczestnictwa w pielęgnowaniu zieleni.

Wyniki badania dowiodły trwałości zaangażowania wiejskich społeczności w utrzymanie zieleni wspólnej i jej harmonizującej życie społeczne roli. Jednocześnie zwróciły uwagę na potrzebę systemowego zarządzania otwartymi terenami publicznymi wsi, gdyż dotychczasowa aktywność nie sprzyja zachowaniu ich walorów.

Patrycja Brańka*, Bernadetta Zawilińska

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

* brankap@uek.krakow.pl

Wizerunek parków narodowych i krajobrazowych w Polsce w rozwijaniu i promowaniu produktów lokalnych

Celem prezentowanych badań jest rozpoznanie, czy wizerunki obszarów chronionych w Polsce (parków narodowych i krajobrazowych), bądź ich charakterystyczne wartości przyrodnicze, krajobrazowe lub kulturowe, są wykorzystywane w promocji, w tym budowaniu lokalnej marki przez gminy, na obszarze których są położone. Badania stanowią część projektu realizowanego w ramach Narodowego Centrum Badań „Obszary chronione w lokalnych systemach społeczno-gospodarczych. Modele powiązań funkcjonalnych w świetle współczesnych koncepcji”. Przeprowadzono badania ankietowe wśród wszystkich gmin w Polsce, na obszarze których znajduje się park narodowy lub krajobrazowy. Na ankietę odpowiedziało 311 gmin (ponad 45% wyselekcjonowanych jednostek). Podjęty temat badawczy wiąże się z forsowanym w politykach wielu rozwiniętych krajów na świecie, w tym w Polsce podejściu włączającym obszary chronione w lokalne systemy społeczno-gospodarcze. Chodzi przede wszystkim o godzenie celów związanych z ochroną cennych walorów środowiskowych i kulturowych z potrzebami rozwojowymi mieszkańców tych obszarów i ich najbliższego otoczenia. Jednym z możliwych działań na rzecz realizacji takiego podejścia jest promowanie i budowanie lokalnych marek turystycznych w oparciu o walory obszarów chronionych. Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, że w Polsce znacznie mniej niż połowa gmin, na obszarze których znajdują się parki narodowe (40%) bądź krajobrazowe (30%) korzysta w swojej promocji z tego faktu. Zdaniem przedstawicieli gmin, na obszarze których znajduje się park narodowy jego wizerunek ma niewielkie znaczenie w budowaniu lokalnej marki. W przypadku parków krajobrazowych znaczenie to jest znikome. Ponadto na podstawie wyników badań trudno jest formułować jednoznaczne wnioski dotyczące prawidłowości związanych z taką sytuacją np. uwarunkowań regionalnych, związanych z wielkością parku, czy jego turystyczną funkcją. Można wnioskować, że świadome wykorzystanie walorów obszarów chronionych w promocji lokalnych produktów, czy budowaniu marki turystycznej zależy od lokalnych, charakterystycznych uwarunkowań instytucjonalnych. Odpowiedź na pytanie dotyczące czynników i mechanizmów wspierających taką współpracę będzie jednym z celów planowanych, pogłębionych badań w środowiskach lokalnych związanych z obszarami chronionymi na wybranych przykładach parków narodowych i krajobrazowych w Polsce.

Jacek Kil

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

jacek.kil@uwm.edu.pl

Rozwój funkcji usługowych na obszarach wiejskich w otoczeniu obwodnic miast – analiza skutków lokalizacyjnych na przykładzie powiatu olsztyńskiego

W ostatnich latach budowa obwodnic wokół miast znacząco wpłynęła na przekształcenia funkcjonalno-przestrzenne obszarów wiejskich i podmiejskich. Poprawa dostępności komunikacyjnej oraz skrócenie czasu dojazdów zmieniają lokalne uwarunkowania rozwojowe, wpływając na atrakcyjność inwestycyjną i użytkowanie terenów. Jednym z widocznych skutków tych procesów jest rozwój funkcji usługowych, szczególnie w sąsiedztwie węzłów drogowych i ciągów komunikacyjnych.

Celem referatu jest ocena wpływu lokalizacji obwodnicy na rozwój usług na obszarach wiejskich powiatu olsztyńskiego, z uwzględnieniem różnic między gminami przez które przebiega obwodnica a pozostałymi jednostkami. Analiza obejmuje dane statystyczne z lat 2010–2024, dotyczące dynamiki zakładania działalności gospodarczej (ze szczególnym uwzględnieniem sektora usług), dochodów i wydatków inwestycyjnych JST, a także aktywności inwestycyjnej mierzonej liczbą oddanych do użytkowania budynków. Uzupełnieniem analiz ilościowych jest ocena zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w kontekście przeznaczenia terenów zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie obwodnicy.

Wyniki badań pozwolą lepiej zrozumieć, w jakim stopniu obwodnice miast stymulują rozwój funkcji usługowych na obszarach wiejskich, a także czy mogą stanowić impuls dla endogenego wzrostu gospodarczego tych terenów.

SESJA 3A

Maria Bednarek-Szczepańska

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk

bednarek@twarda.pan.pl

Lokalizacja nowych inwestycji pożądanых oraz niechcianych na wsi - jak mieszkańcy odpowiadają na te wyzwania?

Prezentacja dotyczy mechanizmów wpływu mieszkańców wsi na postępowanie organów władzy samorządowej oraz inwestorów w sprawach lokalizacji inwestycji lokalnie pożądanых oraz niepożądanых. Dokonano oceny porównawczej strategii działania realizowanych przez grupy mieszkańców w tych dwóch przypadkach. Ocena porównawcza bazuje zarówno na danych ilościowych (pozyskanych z urzędów gmin) oraz na danych jakościowych, pozyskanych w wywiadach od wójtów (burmistrzów), sołtysów lub innych lokalnych liderów w ośmiu studiach przypadku. Porównanie strategii działania objęło: typ lidera, sposoby angażowania mieszkańców i innych podmiotów, oddziaływanie na decydentów i inwestora oraz efekty tych działań. Badanie ujawniło dwie modelowe strategie działania. Pierwsza opiera się na tradycyjnych wiejskich zasobach i strukturach, jak sołtys, radny, dyrektor szkoły, OSP, z niskim poziomem wykorzystania nowoczesnych kanałów komunikacji i typowymi, bazującymi na kontaktach bezpośrednich, formami angażowania mieszkańców i władz. Druga bazuje na nietypowych dla wsi zasobach i strukturach: stowarzyszenie, przedsiębiorcy, w wysokim stopniu wykorzystujący nowoczesne kanały komunikacji i stosujący nietradycyjne, innowacyjne formy angażowania mieszkańców. Okazało się, że aktywność na rzecz inwestycji pożądanых częściej bliska była modelowi pierwszemu, a w sytuacjach konfliktu - bliższa modelowi drugiemu. Należy też podkreślić, że nawet w przypadkach stosowania nowatorskich narzędzi angażowania mieszkańców i organów, razem z nimi wykorzystywane są też kanały tradycyjne. Kontakty bezpośrednie wciąż odgrywają istotną rolę. Nowe techniki komunikacji, media społecznościowe najczęściej nie zastępują całkowicie tradycyjnych form komunikowania, ale je uzupełniają i wspomagają.

Jarosław Domalewski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

domal@umk.pl

Publiczne uczelnie zawodowe jako lokalny czynnik awansu społecznego młodzieży wiejskiej

Jedną z podstawowych charakterystyk młodzieży wiejskiej w Polsce był w przeszłości i jest obecnie (choć już w mniejszym stopniu) ograniczony dostęp do wyższego wykształcenia. Źródła relatywnie mniejszej obecności młodych mieszkańców wsi na wyższych uczelniach tkwią w ich mniej korzystnych charakterystykach społecznych, kulturowych i ekonomicznych. Jednym z celów powstałych na przełomie stuleci Publicznych Uczelni Zawodowych było właśnie zwiększenie dostępności wyższego wykształcenia dla młodzieży i młodych dorosłych wywodzących się z tak zwanych środowisk defaworyzowanych, w tym pochodzących ze wsi.

Publiczne uczelnie zawodowe, zlokalizowane poza dużymi ośrodkami miejskimi, są dla większości swoich studentów, jedyną z dostępnych możliwości zdobycia wyższego wykształcenia. Ich lokalny i publiczny (czytaj nieodpłatny) charakter sprawia, że w uczelniach tych ponad połowę studentów stanowi młodzież i młodzi dorośli pochodzący ze wsi. Lokalny charakter PUZ stwarza możliwość zdobycia wyższego wykształcenia przez młodzież spoza dużych ośrodków miejskich, przyczyniając się tym samym do wzmacniania kapitału ludzkiego w środowisku swojego funkcjonowania. Publiczne uczelnie zawodowe są zatem istotnym (w szczególności w wymiarze lokalnym) kanałem awansu społecznego młodzieży wiejskiej. Z drugiej strony PUZ poprzez umożliwienie kształcenia na studiach pierwszego stopnia wspomagają procesy migracji edukacyjnych młodzieży o relatywnie wysokich aspiracjach i kompetencjach edukacyjnych do dużych ośrodków miejskich. Przy czym wyniki naszych analiz wskazują na słabnący w ostatnich latach mechanizm ‘drenażu mózgów’, którego źródła tkwią w coraz większej dostępności studiów drugiego stopnia w publicznych uczelniach zawodowych.

Oskar Szczygiel

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

oszczygiel@irwirpan.waw.pl

Gdzie kończy się ubóstwo energetyczne, a gdzie się zaczyna? Przegląd wymiarów, czynników determinujących i wpływu na gospodarstwa domowe

Prezentacja koncentruje się na problematyce ubóstwa energetycznego, analizowanego w kontekście jego przestrzennego zróżnicowania i rosnącej polaryzacji. Zjawisko to nie występuje równomiernie – jego natężenie silnie zależy od uwarunkowań lokalnych, takich jak stan infrastruktury, typ zabudowy, dostępność usług publicznych, a także sytuacja społeczno-gospodarcza poszczególnych regionów. Ubóstwo energetyczne przedstawiono jako zjawisko wielowymiarowe, obejmujące aspekty polityczne, ekonomiczne, zdrowotne, infrastrukturalne, społeczne, klimatyczne i związane z transferem energii.

W ramach prezentacji zaprezentowane zostanie autorskie narzędzie pomiarowe, które łączy wskaźniki obiektywne i subiektywne, pozwalając na uchwycenie zarówno materialnych, jak i percepcyjnych aspektów ubóstwa energetycznego. Szczególną uwagę poświęcono koncepcji „stanu przejściowego”, wskazującej na dynamiczny charakter zjawiska – będącego jednocześnie skutkiem i przyczyną szerszych procesów marginalizacji społecznej i przestrzennej.

Natalia Bartkowiak-Bakun

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

natalia.bartkowiak@up.poznan.pl

Tożsamość terytorialna liderów na obszarach wiejskich Wielkopolski – wyniki badań pilotażowych

Celem realizowanych badań było rozpoznanie poczucia tożsamości terytorialnej badanych wraz z próbą określenia uwarunkowań kształtujących relację z miejscem zamieszkania oraz instytucji odpowiedzialnych za ich budowę. Dodatkowo poddano ocenie znaczenie tożsamości lokalnej w procesach rozwoju. Badania przeprowadzono pośród lokalnych liderów działających na obszarach wiejskich, uczestnikami badań byli: wójtowie, radni gmin, liderzy lokalnych grup działania, sołtysi oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych.

W przeprowadzonym badaniu ocenie poddano tożsamość lokalną (regionalną) rozumianą jako wspólnotę osób powiązanych z określonym terytorium, poprzez poczucie przynależności do określonego miejsca i odróżniających się od innych zbiorowości. Przyjęto, że poczucie wytwarzane jest poprzez wspólne wartości, dla których spoiwem jest wspólny obszar zamieszkania (Raszkowski 2014).

Zgodnie z otrzymanymi wynikami, badani odczuwają najsilniejszą relację ze wspólnotą lokalną i regionalną, zdecydowanie słabsze lub nieobecne są relacje ze wspólnotą europejską. Powiązane jest to z silnym poczuciem sprawczości na poziomie lokalnym i poczuciem odpowiedzialności za najbliższe otoczenie.

SESJA 3B

Stanisław Bielski*, Renata Marks-Bielska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

* stanislaw.bielski@uwm.edu.pl

Czy biogazownie rolnicze pozostaną niewykorzystaną szansą polskiego rolnictwa?

Rolnictwo należy do tych sektorów gospodarki, w których występuje wysoki poziom zużycia energii konwencjonalnej. Jednocześnie odczuwa ono skutki zmian klimatu, ale również przyczynia się do tych zmian, wpływając bezpośrednio lub pośrednio na wiele sektorów gospodarki obszarów wiejskich poprzez fizyczne i biologiczne oddziaływanie na składniki ekosystemów, głównie na wodę, glebę, powietrze oraz różnorodność biologiczną, a w konsekwencji na zbiory. Za jeden z najbardziej przyszłościowych kierunków energetycznego wykorzystania zasobów biomasy uznaje się produkcję biogazu rolniczego. Wykorzystanie OZE może stać się jednym z ważniejszych czynników rozwoju obszarów wiejskich, redukując deficyty w zaopatrzeniu w energię i tym samym stabilizując warunki prowadzenia działalności rolniczej i gospodarczej. Może też stanowić źródło dodatkowych dochodów mieszkańców wsi. Ponadto istotnym atutem OZE jest możliwość wykorzystania potencjału lokalnego (w tym słabiej rozwiniętych regionów i obszarów wiejskich).

W realizację celów bezpieczeństwa energetycznego wpisuje się również rozpowszechnienie rozproszonych źródeł energii o niewielkiej mocy, wytwarzających energię lokalnie i dostarczających ją bezpośrednio na potrzeby gospodarstw. Kryteria te spełniają najlepiej instalacje na odnawialne źródła energii, m.in. mikrobiogazownie. Niestety, w Polsce ten kierunek energetycznej konwersji biomasy nie jest wykorzystany w zadowalający sposób.

Kluczowym zagadnieniem związanym z rozwojem sektora biogazowego staje się poszukiwanie nowych i doskonalszych technologii umożliwiających intensyfikację procesu produkcji biogazu, co jest możliwe m.in. przez wykorzystanie instalacji do fermentacji suchej. Instalacje biogazowe są instalacjami bardzo specyficznymi. Polska posiada znaczący potencjał substratów do produkcji biogazu, a zatem produkcja biogazu oraz budowa instalacji biogazowych w naszym kraju jest uzasadniona. Zachodzi pilna potrzeba dynamicznego rozwoju biogazyfikacji, zwłaszcza stworzeniu instrumentów pobudzających inwestycje i wieloletnie gwarancje finansowych korzyści. Inwestycje biogazowe powinny przyczynić się do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego, poprawy jakości życia społeczności lokalnej i stworzenia dodatkowych, stabilnych dochodów w rolnictwie.

Aleksandra Jezierska-Thole^{1*}, Patrycja Essing-Jelonkiewicz¹, Ling He², Zhang Lixin³

¹ *Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy*

² *Shaanxi University of Science and Technology*

³ *Northwest Agriculture and Forestry Science and Technology University*

* alekjez@ukw.edu.pl

Uprawy hydroponiczne jako efektywne i zrównoważone metody gospodarowania zasobami przyrodniczymi w Chinach

Celem badań było przedstawienie znaczenia rolnictwa hydroponicznego (metoda uprawy roślin bez użycia gleby) i jego wpływu na wzrost plonów i lepszą jakość produktów rolnych, a także na zrównoważone zarządzanie zasobami przyrodniczymi w Chinach. Obszarem badań była prowincja Shaanxi, położona w północno-środkowej części Chin, obejmująca największy na świecie obszar akumulacji lessu - Wyżynę Lessową. W pracy wykorzystano metody jakościowe: wywiady, obserwacje i analizę dokumentów, uzyskane podczas badań terenowych oraz metody ilościowe. Współczesne rolnictwo w Chinach przechodzi intensywną modernizację. Chiny rozwijają rolnictwo precyzyjne i ekologiczne, co obejmuje również uprawy hydroponiczne. Rządowy plan rewitalizacji obszarów wiejskich na lata 2024-2027 nie ogranicza produkcji rolnej, lecz zakłada jej zwiększenie oraz utrzymanie powierzchni gruntów rolnych na wysokim poziomie m.in. poprzez wprowadzanie nowoczesnych metod pozwalających na efektywniejsze wykorzystanie zasobów. Powierzchnia upraw hydroponicznych w Chinach rośnie dynamicznie, zarówno w szklarniach, farmach wertykalnych, jak i w pionowych farmach miejskich. Hydroponika, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju wykorzystuje system cyrkulacji czasowej, nawadnianie kroplowe, precyzyjne dozowanie składników odżywczych oraz oświetlenie LED. Hydroponika pozwala na oszczędność wody i nawozów, co jest szczególnie ważne w regionach o ograniczonych zasobach naturalnych. Uprawy hydroponiczne zmniejszają zużycie chemicznych środków ochrony roślin, co przyczynia się do poprawy jakości plonów i ochrony środowiska. Wprowadzanie nowoczesnych technologii, takich jak drony, sztuczna inteligencja i biopestycydy pozwalają na lepsze zarządzanie zasobami wodnymi i nawozami. Uprawy hydroponiczne zużywają mniej wody i nawozów w porównaniu do tradycyjnych metod uprawy, co jest szczególnie ważne w regionach o ograniczonych zasobach wodnych. Hydroponika pozwala na lepsze zarządzanie zasobami wodnymi i nawozami zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, co jest szczególnie ważne w regionach o ograniczonych zasobach naturalnych.

Gabriela Czapiewska

Uniwersytet Pomorski w Słupsku

gabriela.czapiewska@upsl.edu.pl

Rolnictwo węglowe w kontekście adaptacji do zmian klimatycznych

Zmiany klimatyczne mają coraz większy wpływ na rolnictwo. Susze, upały i zmienność opadów powodują obniżenie plonów, zubożenie gleby oraz zmiany w strukturze ekosystemów rolnych. Istotne znaczenie w łagodzeniu zmian klimatu może odegrać rolnictwo węglowe. Odnosi się ono do zarządzania rezerwuarami węgla na poziomie gospodarstwa rolnego. W opracowaniu przedstawiono definicję, praktyki oraz możliwości redukcji emisji gazów cieplarnianych poprzez stosowanie działań rolnictwa węglowego. Działania zwiększające sekwestrację i ograniczenie emisji dwutlenku węgla przeciwdziałają ociepleniu klimatu, przyczyniają się do ochrony środowiska i bioróżnorodności oraz stabilności klimatu, a tym samym minimalizują ryzyko wystąpienia ekstremalnych zjawisk klimatycznych mających istotny wpływ na wielkość uzyskiwanych plonów. Do zrealizowania celu pracy jako metody badań wykorzystano analizę literatury z zakresu podjętej problematyki badawczej oraz materiałów źródłowych (akty prawne, raporty, dokumenty instytucji międzynarodowych), a także metodę opisową i porównawczą. Rolnictwo węglowe promuje praktyki, które dobrze oddziałują na zdrowie gleby. Z kolei zdrowe gleby stanowią podstawę do osiągnięcia neutralności klimatycznej, czystej gospodarki o obiegu zamkniętym oraz powstrzymania pustosynnienia. Ponadto są kluczowe w procesach odwracania utraty bioróżnorodności, zapewnianiu zdrowej żywności i ochronie zdrowia ludzkiego. Praktyki regeneratywne stanowią integralną część modelu rolnictwa zrównoważonego. Ujęte zostały one również w Planie Strategicznym Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 w ekoschemacie „Rolnictwo węglowe i zarządzanie składnikami odżywczymi”. Ekoschemat uwzględnia trzy zasadnicze cele szczegółowe:

- przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, w tym poprzez redukcję emisji gazów cieplarnianych i zwiększenie sekwestracji węgla, a także promowanie zrównoważonej energii;
- wspieranie zrównoważonego rozwoju zasobów naturalnych, takich jak woda, gleba i powietrze, i wydajnego gospodarowania nimi, w tym poprzez ograniczanie uzależnienia od środków chemicznych;
- przyczynianie się do zatrzymania i odwrócenia procesu utraty różnorodności biologicznej, wzmacnianie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazów.

Rolnictwo węglowe przekłada się nie tylko na korzyści środowiskowe, ale również na wymierne korzyści finansowe dla rolników.

Aleksandra Pawłowska, Łukasz Komorowski*

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

* lkomorowski@irwirpan.waw.pl

Zielona architektura Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

Zielona architektura (green architecture) WPR, zwana też architekturą środowiskowo-klimatyczną to połączenie definicji, wzmocnionej warunkowości, eko-schematów i wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. Każde państwo członkowskie UE wdraża zieloną strategię w swoim planie strategicznym WPR na lata 2023-2027 dostosowanym do jego potrzeb i priorytetów.

Celem badania jest pogłębienie zielonych strategii opracowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do sześciu głównych obszarów: adaptacji do klimatu, łagodzenia zmiany klimatu, gleby, powietrza, wody i różnorodności biologicznej.

Badanie ma pomóc w zrozumieniu spójności tych zielonych strategii i innych rodzajów wsparcia WPR (powiązanych, ANC, interwencji sektorowych itp.). W badaniu przeanalizowana zostanie równowaga między obowiązkowymi wymogami a zachętami dla rolników. Ponadto, ma dostarczyć dowodów na to, które strategie są najbardziej skuteczne w zachęcaniu rolników do przyjmowania bardziej zrównoważonych praktyk poprzez analizę skuteczności tych strategii, a zwłaszcza ich zdolności do zachęcania rolników do stosowania praktyk bardziej przyjaznych dla środowiska i klimatu.

SESJA POSTEROWA

Weronika Dragan

Uniwersytet Śląski w Katowicach

weronika.dragan@us.edu.pl

Środowiskowe i funkcjonalne konsekwencje eksploatacji węgla kamiennego na obszarach wiejskich w konurbacji rybnickiej

Prowadzenie podziemnej eksploatacji pokładów węgla kamiennego prowadzi do nieuniknionego wystąpienia szeregu negatywnych następstw, w tym przede wszystkim degradacji wcześniejszego kierunku zagospodarowania terenu. Na potrzeby budowy zakładów wydobywczych bardzo często zajmowane były tereny użytkowane rolniczo, co wiązało się z bezpowrotną utratą powierzchni biologicznie czynnych. Podobny proces towarzyszył budowie osiedli wielorodzinnych, które stanowiły odpowiedź na rosnące potrzeby mieszkaniowe dla pracowników kopalni węgla kamiennego. Rozwój tego typu osiedli przyczynił się do zmiany gęstości zaludnienia i w konsekwencji przeniesienia potencjału ludnościowego w kierunku obszarów wiejskich. Doprowadziło to do przekształcenia struktury osadniczej i zmiany hierarchii miejscowości na badanym obszarze.

Jednak do najistotniejszych skutków prowadzenia podziemnej eksploatacji węgla kamiennego zalicza się występowanie ruchów pionowych górotworu. Doprowadzają one do rozwoju lokalnych niecek osiadania. Wiele tego typu form powierzchniowych pozostaje wypełnionych wodą, zmieniając w konsekwencji warunki środowiskowe terenów wiejskich. Istotnym elementem wpływającym na degradację środowiska jest także tworzenie znacznych powierzchniowo zwałowisk odpadów skalnych tj. skały płonnej. Częstym zjawiskiem negatywnym jest również bezpośrednie sąsiedztwo pól uprawnych ze składowanymi odpadami pogórnymi. Prowadzona przez spółki węglowe rekultywacja tego typu obszarów nie rozwiązuje jednak problemu degradacji środowiska.

Wskazane konsekwencje podziemnej eksploatacji węgla kamiennego nieodłącznie towarzyszą wszystkim regionom górniczym, a zatem także są one dobrze widoczne w przypadku miejscowości konurbacji rybnickiej. Intensywny rozwój górnictwa węglowego w regionie tym przypadł na okres gospodarki centralnie planowanej, a konsekwencje podjętych ówczesnie decyzji gospodarczo-planistycznych są nadal zauważalne. Ponadto obecnie górnictwo węgla kamiennego wciąż stanowi ważny element gospodarki badanego zespołu osadniczego, przyczyniając się do stałych przeobrażeń przestrzenno-środowiskowych. Celem badań było zidentyfikowanie skali zachodzących zmian środowiskowo-funkcjonalnych stanowiących konsekwencję prowadzonej podziemnej eksploatacji węgla kamiennego w wiejskiej części konurbacji rybnickiej. Badania zostały przeprowadzone w ujęciu ewolucyjno-przestrzennym, z wykorzystaniem kwerendy materiałów jakościowych i ilościowych oraz inwentaryzacji terenowej.

Robert Hoffmann

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

hoff@amu.edu.pl

Dynamika wyłączeń gruntów rolnych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem budowy dróg w województwie wielkopolskim

Grunty rolne wyłączane na cele nie rolnicze mają bezpośredni wpływ na zmianę areału użytków rolnych w Polsce. Ubytek gruntów do produkcji rolniczej, to efekt oddziaływania wielu uwarunkowań. Są wśród nich warunki przyrodnicze oraz uwarunkowania o charakterze społecznym i ekonomicznym. Rozwój społeczno-gospodarczy kraju powoduje wykorzystywanie użytków rolnych na realizację różnego typu inwestycji np.: pod budowę osiedli mieszkaniowych, zakładów przemysłowych, użytki kopalniane i tereny komunikacyjne.

Wyłączenia gruntów na cele nie rolnicze i nie leśne od 2000 roku w Polsce, według klas gruntów pokazują, że dużo inwestycji jest prowadzonych na terenie o niskiej jakości, jednak wyłączane z użytkowania rolniczego są również grunty rolne cechujące się dobrą jakością. Jest to zjawisko o tyle niepokojące, że utracone zasoby są praktycznie nieodnawialne. Rozwój społeczno-gospodarczy powoduje i będzie prowadził do wyłączeń gruntów rolnych, nie powinny one prowadzić do nadmiernego ubytku gruntów z najwyższych klas.

Kwestie ochrony gruntów rolnych reguluje ustawa z dnia 3 lutego 1995 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych z późn. zm. (tj. Dz. U. z 2015 r., poz. 1695). Przeznaczając grunty rolne najlepszej jakości (użytki rolne klas I–III) na cele nierolnicze i nieleśne należy uzyskać zgodę Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jednak z pewnymi wyjątkami.

Powstające wertykalne farmy miejskie są pewnym sposobem rozwoju rolnictwa w mieście, skrócenia łańcucha dostaw produktów rolnych do odbiorcy, ale nie są w stanie zastąpić utraconych gruntów rolnych przeznaczonych na inwestycje.

Ewa Kacprzak*, Wiktoria Cebulka

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

* ej@amu.edu.pl

Stan i perspektywy rozwoju enoturystyki na obszarach wiejskich województwa lubuskiego

Celem badania jest ocena stanu i określenie perspektyw rozwoju enoturystyki na terenach wiejskich województwa lubuskiego. Zwrócono również uwagę na uwarunkowania determinujące funkcjonowanie tej nowej gałęzi turystyki w Polsce. W województwie lubuskim w XXI wieku obserwuje się intensywny, jak na polskie warunki, rozwój uprawy winorośli i produkcji wina. W efekcie jest to jeden z najważniejszych regionów winiarskich w Polsce. Wykorzystano pierwotne i wtórne materiały źródłowe. Wśród zastosowanych metod badawczych najistotniejsze znaczenie miały badania ankietowe przeprowadzone wśród właścicieli winnic oraz wywiady pogłębione z osobami związanymi z lubuskim winiarstwem i turystyką winiarską.

Paulina Kandzia

Uniwersytet Śląski w Katowicach

00paulinaka00@gmail.com

Funkcja turystyczna stadnin konnych na obszarach wiejskich północnej części województwa śląskiego

W ostatnich latach w Polsce i na świecie obserwowany jest wzrost zainteresowania uprawianiem turystyki konnej i jeździeckiej. Celem pracy była inwentaryzacja oraz analiza rozmieszczenia i zagospodarowania stadnin koni zlokalizowanych na obszarach wiejskich północnej części województwa śląskiego. Badanie obejmowało identyfikację istniejących stadnin i ośrodków jeździeckich, a także infrastruktury towarzyszącej. Uwzględniając dostępność obiektów, obecność i charakter infrastruktury rekreacyjnej, możliwość wypożyczenia koni oraz organizacji zajęć i dodatkowych usług, określone zostały funkcje i predyspozycje stadnin rozwoju turystyki konnej i jeździeckiej. Analizę przeprowadzono z wykorzystaniem narzędzi GIS na podstawie rekonesansu terenowego, źródeł internetowych i piśmiennictwa. Na podstawie przeprowadzonego badania otrzymano przestrzenną bazę obiektów związanych z turystyką konną, która wskazuje na potencjał rozwoju tego rodzaju turystyki w północnej części województwa śląskiego. Wyniki badania mogą stanowić podstawę w prowadzeniu regionalnej polityki rozwoju i promocji atrakcyjności obszaru z uwzględnieniem potencjału turystyki konnej i jeździeckiej.

Krystian Koliński

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

kolin@amu.edu.pl

Tereny popegeerowskie a rynek pracy: Studium przypadków lokalnych rynków pracy na terenach byłych PGR

Zasadniczym celem niniejszego badania była analiza specyfiki rynku pracy na wybranych obszarach popegeerowskich, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z dostępnej siły roboczej, istniejącego kapitału ludzkiego oraz struktury społeczno-demograficznej. Przedmiotem badań były dwa lokalne rynki pracy leżące na terenach powiatów: kętrzyńskiego oraz świdwińskiego. Powiaty te można scharakteryzować jako takie, na których poziom bezrobocia jest ponadprzeciętny, a poziom kapitału społecznego niski. Dzięki zastosowanej metodzie badań w postaci indywidualnych wywiadów pogłębionych uzyskano odpowiedź na pytanie czy uwarunkowania społeczne wynikające z życia na terenie PGR wpływają na funkcjonowanie lokalnego rynku pracy, a także pozwoliło na identyfikację głównych barier wpływających na rozwój rynków pracy. Badanie podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu pamięć instytucjonalna i doświadczenia pokoleniowe oddziałują na długoterminowe procesy marginalizacji społeczno-ekonomicznej tych obszarów.

Krystyna Kurowska, Hubert Kryszk, Dariusz Konieczny*

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

* dariusz.konieczny@uwm.edu.pl

Bezumowne użytkowanie gruntów Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w województwie warmińsko-mazurskim – przestrzenna skala zjawiska i jego implikacje dla obszarów wiejskich

Referat dotyczy zagadnienia, które jest realizowane na zlecenie Oddziału Terenowego Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (OT KOWR) w Olsztynie. Część podmiotów po zakończeniu umowy dzierżawy gruntów rolnych należących do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) nie zwróciło przedmiotu dzierżawy w całości lub części i nadal je użytkuje w sposób bezumowny nie płacąc czynszu. Blokują w ten sposób możliwość ich rozdysponowania lokalnym rolnikom, którzy chcieliby rozwinąć prowadzoną działalność rolniczą. Blokada gruntów generuje nie tylko straty ekonomiczne Skarbu Państwa ale również przyczynia się do braku możliwości rozwoju lokalnego w zakresie infrastrukturalnym, w tym infrastruktury technicznej i społecznej. W skali kraju występuje zróżnicowanie tego zjawiska a przepisy prawne przyjęte w połowie roku 2019 spowodowały znaczące zmniejszenie jego skali ale nie wyeliminowały go w całości. Badania mają na celu przedstawienie stanu bezumownego korzystania z nieruchomości rolnych należących do Skarbu Państwa przed zmianą przepisów i obecnie.

Żaneta Majerowska*, Mirosław Biczkowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

* majerowskazaneta@gmail.com

Waloryzacja przyrodniczo-krajobrazowa i kulturowa Brodnickiego Parku Krajobrazowego w kontekście atrakcyjności turystycznej

Artykuł przedstawia ocenę atrakcyjności przyrodniczo-krajobrazowej i kulturowej obszaru Brodnickiego Parku Krajobrazowego (BPK) położonego na granicy dwóch województw: kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego w oparciu o metodę bonitacji punktowej. Metoda ta polegała na wyborze i analizie kryteriów wpływających na atrakcyjność wizualną krajobrazu oraz stan zagospodarowania turystycznego. Waloryzację przeprowadzono w oparciu o kryteria przyrodnicze tj.: rzeźbę terenu, wody powierzchniowe, lasy, pomniki przyrody i rezerваты przyrody oraz walory antropogeniczno-kulturowe: bazę noclegową i gastronomiczną, dostępność komunikacyjną, zabytki oraz bazę towarzyszącą. Obszar BPK został podzielony na 351 pól podstawowych o kształcie heksagonu. Dobór takiego kształtu podyktowany był faktem, iż heksagon jest najoptymalniejszą figurą do analizy oraz wizualizacji otrzymanych wyników z uwagi na stosunek obwodu sześciokąta do jego powierzchni. Wybrane kryteria posłużyły do przygotowania mapy wartości wizualno-estetycznej krajobrazu na podstawie sumarycznej oceny punktowej poszczególnych kryteriów z obu płaszczyzn w każdym polu podstawowym. W końcowym etapie dokonano wydzielenia czterech kategorii atrakcyjności turystycznej, od terenów najmniej atrakcyjnych aż po najbardziej atrakcyjne części BPK. Dzięki niej możliwe było wyznaczenie miejsc o największych walorach krajobrazowych i najbardziej atrakcyjnych z punktu widzenia turysty. Dokonano także oceny możliwości zastosowania metody dla potrzeb planowania rozwoju funkcji turystycznej na terenie BPK, poprzez wyznaczenie krzywej wrażeń Wejcherta i ocenę atrakcyjności turystycznej.

Weronika Olejnik, Magdalena Szczepańska*

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

* szmagda@amu.edu.pl

Odnowa wsi jako stymulator rozwoju obszarów wiejskich – wizja usieciowienia gminy Skąpe

Opracowanie koncentruje się na możliwościach aktywizacji obszarów wiejskich o ubogich zasobach dziedzictwa kulturowego poprzez wdrożenie koncepcji usieciowienia na przykładzie gminy Skąpe. Celem pracy jest ocena potencjału tej gminy w kontekście włączenia do Sieci Najciekawszych Wsi, z uwzględnieniem elementów koncepcji Wsi Tematycznej. Na podstawie diagnozy przestrzenno-społecznej oraz analiz zasobów lokalnych opracowano autorską koncepcję usieciowienia opartą na w/w wzorcach (Wilczyński 2012; Niedźwiedzka-Filipiak, Wilczyński 2015), której efektem jest projekt unikatowego produktu turystycznego regionu.

Badania przeprowadzono w trzech etapach. W części teoretycznej zastosowano metodę badań literaturowych w celu scharakteryzowania koncepcji Odnowy Wsi (Idziak, Wilczyński 2013), Sieci Najpiękniejszych Wsi (Wilczyński 2012), Sieci Najciekawszych Wsi (Staszewska 2018) oraz Wsi Tematycznej (Wolski, Sykała 2016; Podolska 2018). W części diagnostycznej wykorzystano metody statystyczne, kartograficzne i inwentaryzacyjne, opierając się na danych GUS, IMGW, BDOT10k oraz dokumentach planistycznych. W części analitycznej przeprowadzono badania społeczne wśród 122 mieszkańców gminy z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego, w którym pytania skonstruowane zostały w formie dyferencjału semantycznego (Garland 1990; Konecka-Szydłowska, Kulczyńska 2012) oraz zorganizowano warsztaty z uczniami szkół podstawowych i średnich, podczas których uczestnicy wykonali zadania oparte na metodzie szkicu mentalnego Lyncha (1960) i teorii postaci Koffki (1922). Uzyskane wyniki posłużyły do wytypowania 8 miejscowości, z których za pomocą autorskiej karty oceny miejscowości, wzorowanej na podstawie opracowania Wilczyńskiego (2012), wybrano cztery o najwyższym potencjale.

Rezultatem pracy jest projekt usieciowienia obejmujący: uporządkowanie obszarów udostępnionych z wykorzystaniem autorskiego narzędzia, tj. katalogu mebli wiejskich, dobór motywów tematycznych dla każdej miejscowości w oparciu o koncepcję Wsi Tematycznej i metodę Wyróżników Krajobrazu (Niedźwiedzka-Filipiak 2009) oraz wyznaczenie trasy turystycznej zgodnej z ideą Sieci Najciekawszych Wsi. Projekt uwzględnia elementy lokalnej tożsamości i zasobów (Idziak 2009; Kłoczko-Gajewska, Markiewicz 2018), wspierając rozwój społeczny, gospodarczy i turystyczny. Wnioski podkreślają znaczenie integracji społeczności lokalnej w procesie planistycznym oraz potencjał adaptacji modelu w innych gminach województwa lubuskiego.

Literatura:

- Garland D., 1990. *Punishment in Modern Society, A Study in Social Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Idziak W., 2009. Zarządzanie przestrzenią wsi przez dodawanie jej wartości. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 12, Sosnowiec, 198–205.
- Idziak W., Wilczyński R., 2013. *Odnowa wsi. Przestrzeń, ludzie, działania*. Warszawa: FAPA.
- Kłoczko-Gajewska A., Markiewicz O., 2018. Mechanizm rozprzestrzeniania się wiosek tematycznych w Polsce, *Więś i Rolnictwo*, (3 (180), 193–209. 10.53098/wir032018/09.
- Koffka K., 1922. Perception: An introduction to the gestalt theory. *Psychological Bulletin* 19, 531-585.

- Konecka-Szydłowska B., Kulczyńska K., 2012. Różnorodność w jedności. Przykład miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego. *Studia Miejskie*, 5, 129–143.
- Lynch K., 1960. *The Image of the City*. The MIT Press.
- Niedźwiedzka-Filipiak I. 2009. Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej. Wrocław: Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu.
- Niedźwiedzka-Filipiak I., Wilczyński R., 2015. Walory miejscowości – tworzywem Sieci Najciekawszych Wsi. Opole: Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego ([http:// www.odnowawsi.eu/docs/walory_miejscowosci_twor.pdf](http://www.odnowawsi.eu/docs/walory_miejscowosci_twor.pdf)).
- Podolska A., 2018. Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o ideę tworzenia wiosek tematycznych. *Studia Obszarów Wiejskich*, 49, 139-154.
- Staszewska S., 2018. Innowacyjne przeobrażenia krajobrazu wsi – czynniki i efekty, *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 32, 5-29.
- Wilczyński R., (red.), 2012. *Sieć Najpiękniejszych Wsi*. Opracowanie eksperckie projektu. Opole: PROW, KSOW.
- Wolski O., Sykała Ł., 2016. Zasoby lokalne, odnowa wsi i koncepcje rozwoju obszarów wiejskich. Próba teoretycznego ujęcia zależności. *Studia Obszarów Wiejskich*, 44, 21–38.

Małgorzata Polna

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

marten@amu.edu.pl

Tendencje zmian poziomu wykształcenia kierowników gospodarstw rolnych w Polsce

Celem badań jest określenie poziomu i typu wykształcenia osób kierujących gospodarstwem rolnym w Polsce, ich zmian oraz zróżnicowania przestrzennego. Badania przeprowadzono na poziomie krajowym, wojewódzkim i w układzie powiatowym, w oparciu o niepublikowane i publikowane materiały udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny. Ze względu na dostępność danych dotyczących wykształcenia badanymi objęto osoby kierujące gospodarstwem rolnym. Posłużono się danymi zagregowanymi według siedziby użytkownika gospodarstwa rolnego. Analiza obejmuje lata 2010 i 2020, w których przeprowadzono powszechne spisy rolne i z których pochodzą najpełniejsze dane dotyczące poziomu wykształcenia ludności rolniczej. W pracy wykorzystano metodę desk research oraz metodę wskaźnikową. Z badań wynika, że wzrósł odsetek kierowników gospodarstw posiadających wykształcenie ogólne, oraz nastąpił spadek poziomu ich wykształcenia rolniczego. Stwierdzono, że struktura wykształcenia rolniczego uległa poprawie - zwiększył się udział osób z wykształceniem wyższym i średnim. Ten obserwowany w skali kraju trend jest zróżnicowany przestrzennie. Wykazano, że zróżnicowanie przestrzenne poziomu wykształcenia rolniczego osób prowadzących gospodarstwa rolne jest wynikiem oddziaływania uwarunkowań historycznych i przestrzennych.

Łukasz Wiśniewski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

lukaszwisniewski@umk.pl

Czas kukurydzy? Zmiany powierzchni głównych upraw w Polsce (lata 2005-2024)

Ostatnie dwie dekady przyniosły istotne przeobrażenia w rolnictwie, które nie ominęły zmian w produkcji roślinnej. Ich efektem są m. in. zmiany powierzchni głównych upraw. Rolnik planując strukturę upraw w gospodarstwie bierze pod uwagę szereg czynników, wśród których na pierwszy plan wysuwają się kwestie przyrodnicze (przede wszystkim jakość gleb), ekonomiczne (opłacalność) oraz polityczne (dopłaty). Te ostatnie mają na celu przede wszystkim kształtować zróżnicowaną strukturę upraw, pożądaną z tytułu generowania pozytywnych efektów środowiskowych (ochrona bioróżnorodności).

Celem badania jest identyfikacja głównych zmian w powierzchni upraw w okresie członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Podstawę badań stanowiły dane Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS) dotyczące powierzchni upraw w latach 2005-2024. Wyniki zmienności czasowej zaprezentowano za pomocą metody wykresu liniowego, z naniesioną linią trendu liniowego oraz równaniem regresji liniowej.

Należy stwierdzić, że ostatnie 19 lat to „era” kukurydzy, roślin oleistych (przede wszystkim rzepaku) oraz strączkowych. Sukcesu kukurydzy (stwierdzenie dotyczy sytuacji globalnej) należy upatrywać w kilku aspektach, przede wszystkim w jej wszechstronności (Jiao et al. 2022) – stanowi pokarm dla zwierząt (jeden z najbardziej energetycznych), ludzi, składnik w procesach produkcji żywności czy surowiec do produkcji biopaliw. W Polsce dodatkowymi stymulantami było zagospodarowanie niszy po likwidowanych plantacjach buraka cukrowego oraz zmiany w modelu żywienia bydła, połączone ze wzrostem jego pogłowia. W 2024 r. powierzchnia zasiewów kukurydzy wynosiła ponad 1,92 mln ha (w tym 1,28 mln ha na ziarno) i uwzględniając trend liniowy, średnioroczny przyrost powierzchni w analizowanym okresie czasu wynosił ponad 52,2 tys. ha w przypadku kukurydzy na ziarno oraz 18,7 tys. ha w przypadku kukurydzy na zielonkę. Podobna skala wzrostów (20-23 tys. ha) dotyczyła grup roślin oleistych i strączkowych. Z drugiej strony najwyraźniejsze spadki w areałach dotyczyły zbóż (-12 tys. ha), ziemniaków (-21,9 tys. ha) i pastwisk (-30,2 tys. ha). Druga z wymienionych (ziemniaki) jest sztampowym przykładem gatunku, który stracił na znaczeniu, w wyniku zmian modelu odżywiania (spożywamy ich o ponad 50% mniej niż kilkadziesiąt lat temu), zaniku gorzelnictwa z ich udziałem, eksportu oraz niskiej opłacalności w przypadku wykorzystania paszowego (Nowacki 2017). Z kolei zmniejszenie powierzchni pastwisk to pokłosie przede wszystkim zmian w systemie chowu bydła (zaniechanie wypasu), będącego wyrazem intensyfikacji i wzrostu skali produkcji.

Literatura:

- Jiao Y., Chen H.-D., Han H., & Chang Y., 2022. Development and Utilization of Corn Processing by-Products: A Review. *Foods*, 11, 3709. <https://doi.org/10.3390/foods11223709>
Nowacki W., 2017. Historia ziemniaka w Polsce po II wojnie światowej. *Ziemniak Polski*, 2, 48-60.

*Badania przygotowano w ramach działania naukowego finansowanego z Narodowego Centrum Nauki pt.
„Determinanty kształtujące bioróżnorodności struktury upraw w rolnictwie” (2024/08/X/HS4/01571).*

Łukasz Wiśniewski*, Roman Rudnicki, Paweł Wiśniewski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

* lukaszwisniewski@umk.pl

Kościoły i związki wyznaniowe jako beneficjenci Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce

Posiadanie i przejmowanie gruntów przez kościoły i związki wyznaniowe jest interesującym i wrażliwym społecznie tematem. Wskazują na to liczne artykuły pojawiające się w szczególności na portalach rolniczych (lecz nie tylko), informujące o kolejnych przejęciach i stanie posiadania kościołów. Wyobraźnię społeczną rozpalają informacje o tym, że Kościół katolicki jest jednym z największych potentatów ziemskich na świecie oraz dużym beneficjentem środków Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). Niemniej jednak dokładne określenie powierzchni gruntów należących do Kościoła jest trudnym zadaniem. Dlatego próba rozpoznania stanu posiadania oraz zróżnicowania przestrzennego gruntów kościelnych stanowi interesujący problem badawczy. Nowe możliwości analizy w tym zakresie wiążą się ze sporządzanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wykazem beneficjentów WPR.

Celem badań było rozpoznanie i wyjaśnienie zróżnicowania przestrzennego dopłat z WPR do gruntów rolnych będących w użytkowaniu kościołów i związków wyznaniowych w Polsce. Cel ten zrealizowano poprzez charakterystykę i rozpoznanie zróżnicowania w układzie poszczególnych jednostek gminnych: liczby beneficjentów, kwoty uzyskanych w 2022 roku dopłat, zróżnicowania wewnętrznego badanych podmiotów – beneficjentów (podział na m. in. parafie, seminaria, zakony i zgromadzenia) oraz struktury obszarowej użytkowanych gruntów. Podstawowym źródłem danych wykorzystanych w badaniu był wykaz beneficjentów WPR.

W Polsce w 2022 r. odnotowano 925 jednostek kategorii „kościoły i związki wyznaniowe”, które pozyskały kwotę 21,3 mln zł. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie regionalne, liczba ww. płatności wahała się od 20 w woj. pomorskim i śląskim do 174 w woj. warmińsko-mazurskim. Jednolite płatności obszarowe (JPO), których podstawą są dopłaty do użytkowanych gruntów rolnych, dotyczyły 853 beneficjentów, w tym 11,1 tys. ha. W układzie gmin rekordowo wysokie powierzchnie – przekraczające 500 ha – odnotowano w Pyrzycach w woj. zachodniopomorskim (522 ha), Mogilnie w woj. kujawsko-pomorskim (557 ha) oraz Gnieźnie w woj. wielkopolskim (762 ha). W strukturze rodzajowej badanej grupy beneficjentów, najważniejszą pozycję zajmuje 765 parafii. Analizując kwoty pozyskane przez kościoły i związki wyznaniowe z tytułu dopłat, należy stwierdzić, że w skali kraju jest to raczej zjawisko marginalne (około 0,8% ogólnej kwoty płatności WPR w 2022 r.), zaś zróżnicowanie geograficzne jest pochodną dawnych procesów historyczno-politycznych.

Łukasz Wiśniewski*, Roman Rudnicki, Paweł Wiśniewski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

* lukaszwisniewski@umk.pl

Granice administracyjne a granice naturalne. Zróżnicowanie fizjograficzne gmin w Polsce w kontekście rozwoju funkcji turystycznej

Ocena atrakcyjności turystycznej gmin, a w konsekwencji wskazanie obszarów o najwyższym potencjale dla rozwoju turystyki, stanowi przydatne źródło informacji dla władz lokalnych i regionalnych, przedsiębiorstw oraz instytucji powiązanych z sektorem turystycznym. Określenie stopnia atrakcyjności gminy z punktu widzenia walorów przyrodniczych wymaga uwzględnienia wielu czynników i kryteriów. Wsparcie w tej ocenie może stanowić regionalizacja fizycznogeograficzna, która w sposób kompleksowy dokumentuje przebieg i zróżnicowanie najważniejszych komponentów środowiska.

Celem badania była ocena zróżnicowania fizjograficznego gmin w Polsce. Cel ten zrealizowano poprzez nałożenie na siebie dwóch układów przestrzennych zdefiniowanych poprzez granice administracyjne (2477 gmin) oraz granice fizycznogeograficzne (na podstawie: Solon et. al. 2018; 344 mezoregiony). Podstawą oceny jest wskaźnik zróżnicowania fizjograficznego gminy obrazujący liczbę mezoregionów w gminie. Przyjęto założenie, że wyższa wartość wskaźnika wskazuje na silniejsze zróżnicowanie środowiska przyrodniczego gminy, a co za tym idzie walorów przyrodniczych, które potencjalnie mogą być wykorzystane w rozwoju funkcji turystycznej.

Tak zdefiniowany wskaźnik przyjął wartości w przedziale od 1 do 9. Najczęściej gmina była położona w granicach dwóch mezoregionów (1084 jednostki – 44%). Co czwarta gmina była położona w całości w granicach jednego mezoregionu (najwyższy udział tego typu jednostek miał miejsce w woj. łódzkim), z kolei tylko 40 gmin było położonych w granicach co najmniej pięciu mezoregionów. Te ostatnie zdecydowanie najczęściej występowały w woj. dolnośląskim (10 gmin). Najbardziej zróżnicowanymi gminami w Polsce są: Kłodzko (7 mezoregionów; gmina wiejska w woj. dolnośląskim), Nowogród Bobrzański (8 mezoregionów; gmina miejsko-wiejska w woj. lubuskim) oraz miasto Kraków (9 mezoregionów).

Przeprowadzona analiza pozwoliła zarysować zróżnicowanie fizjograficzne gmin w Polsce. Informacja na ten temat może zostać wykorzystana do opracowania oferty turystycznej podkreślającej zróżnicowanie środowiskowo-przyrodnicze gmin.

Literatura:

Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpiłowski S., Ziaja W., 2018. Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica*, vol. 91, no. 2, pp. 143-170. <https://doi.org/10.7163/GPol.0115>

Paweł Wiśniewski^{1*}, Katarzyna Ochmańska², Izabela Samson-Bręk³, Paweł Druet⁴

¹ *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu*

² *Uniwersytet Szczeciński*

³ *Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy*

⁴ *Uniwersytet Gdański*

* pawel.wisniewski@umk.pl

Ocena emisji gazów cieplarnianych z uprawy surowców do produkcji biopaliw w Polsce

Przejście na odnawialne źródła energii (OZE) ma kluczowe znaczenie dla promowania zrównoważonego wzrostu w Unii Europejskiej oraz osiągnięcia co najmniej 42,5% udziału OZE w końcowym zużyciu energii brutto do 2030 r. Cele redukcji emisji i wykorzystania OZE obejmują również sektor transportu, ze względu na jego znaczący udział w emisjach gazów cieplarnianych (GHG). W pracy dokonano analizy emisji GHG związanych z uprawą surowców do produkcji biopaliw w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem pszenicy, pszenżyta, żyta i kukurydzy. Aby oszacować emisje GHG w całym cyklu życia produkcji biomasy w wybranych polskich gospodarstwach rolnych, zastosowano metodologię zatwierdzoną przez system certyfikacji zrównoważonej produkcji biopaliw, biopłynów i surowców KZR INiG, zarządzany przez Instytut Nafty i Gazu – PIB, zatwierdzony przez Komisję Europejską. Dane zebrano z 294 kwestionariuszy rozesłanych do dużych gospodarstw rolnych w 91 różnych lokalizacjach w całej Polsce. Wyniki wskazują, że emisje wahały się od 14,3 g CO_{2eq}/kg suchej masy dla kukurydzy do 386,5 g CO_{2eq}/kg dla pszenżyta. Najwyższe średnie emisje odnotowano dla pszenicy – 115,0 g CO_{2eq}/kg, a następnie dla żyta – 113,8 g CO_{2eq}/kg, pszenżyta – 108,7 g CO_{2eq}/kg i kukurydzy – 81,8 g CO_{2eq}/kg. Głównymi źródłami emisji były zużycie paliwa przez maszyny rolnicze, produkcja nawozów i pestycydów oraz emisje z gleby wynikające z uprawy roślin, które łącznie stanowiły 80–87% całkowitych emisji, w zależności od uprawy. Rodzaj i ilość stosowanych nawozów miały istotny wpływ na emisje. Ponadto zaobserwowano, że niższe plony wiązały się ze zwiększoną emisją gazów cieplarnianych na jednostkę wytworzonej biomasy. Wyniki badań dostarczają cennych informacji na temat wielkości i struktury emisji GHG z surowców do produkcji biopaliw, wskazując kluczowe obszary do poprawy i potencjał innowacyjnych praktyk w zarządzaniu rolnictwem.